

Vlaanderen
is open ruimte

Landbouweffectenrapport

Oeverzones langs de Desselse en Zwarte Neet

Algemeen rapport
augustus 2023

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

VLM.be
PROVINCIEANTWERPEN.BE
DEKLEINENETE.BE

LANDBOUWEFFECTENRAPPORT

OEVERZONES LANGS DE DESSELSE EN ZWARTE NEET

11.08.2023

Uitvoerder:

Vlaamse Landmaatschappij regio Oost
Cardijnlaan 1
2200 Herentals
Tel 014 25 83 00
info@vlm.be
www.vlm.be

In Opdracht van:

Provincie Antwerpen
Koningin Elisabethlei 22
2018 Antwerpen
Tel 03 240 64 61
diw@provincieantwerpen.be
www.provincieantwerpen.be

Auteur:

Katrijn Vos

Bijlage

Bijlage A: Enquêteformulier

Bijlage B: Fictieve vertrouwelijke fiche

Bijlage C: Tabel met bodemtypes en bodemgeschiktheid

Kaarten

Kaart 1: Gewestplan, SBZ-H, HAG en landbouwpercelen in de omgeving van de perimeter

Kaart 2: VEN, Habitat- en Vogelrichtlijngebied, erfgoed

Kaart 3: Overstromingsgevoeligheid van de landbouwpercelen

Kaart 4: Bodemtypes van de percelen (gegeneraliseerde legende)

Kaart 5: Bodemtypes van de percelen (kernserie)

Kaart 6: Landbouwgebruikspercelen per teelt

1 INLEIDING

1.1 KADER EN DOEL VAN HET LER

In het Focusgebied van de Bovennetes, onderdeel van het Strategisch Project 'Méér veerkracht in de vallei van de Kleine Nete'¹, wordt de uitrol van een gebiedsspecifiek hersteltraject voor de bovenlopen van de Kleine Nete beoogd. Eén van de opgenomen deelprojecten is het bereiken van een goede ecologische toestand in de Desselse en Zwarte Neet, en in de bovenlopen van de Kleine Nete tegen 2027. De Desselse en Zwarte Neet zijn twee bovenlopen van de Kleine Nete die grotendeels binnen habitatrictlijngebied gelegen zijn. De doelsoorten van deze speciale beschermingszone in het kader van de Habitatrictlijn (SBZ-H) zijn de Rivierdonderpad, Beekprik en Kleine modderkruiper en specifieke watervegetatie (habitattypen 3260). Voor deze soorten is er vooral nood aan meer zuurstof en structuurvariatie. Gevarieerde oeverzones met voldoende houtige vegetatie en bomen, kunnen, onder meer door schaduw en beworteling, zorgen voor een duurzame leefomgeving voor de vooropgestelde soorten.

De realisatie van dergelijke oeverzones vraagt een andere invulling en gebruik van de ruimte. Die ruimte is momenteel onder meer in landbouwgebruik. De Vlaamse Landmaatschappij kreeg van de provincie Antwerpen de opdracht om een landbouweffectenrapport (LER) op te maken voor de inrichting van oeverzones langs Desselse en Zwarte Neet voor het traject tussen de Geelsebaan en het kanaal Dessel-Schoten (zie Figuur 1). Het LER maakt een inschatting van het effect van oeverzones op de aanwezige landbouw, en dit zowel op gebiedsniveau als op individueel bedrijfsniveau. Op die manier wordt getracht om een draagvlak te ontwikkelen voor de voorgestelde maatregel.

Hierbij werd geopteerd voor een procesmatige aanpak. De landbouwers werden enerzijds geïnformeerd over het project en anderzijds werden de betrokken landbouwers individueel bevroegd, op basis van een enquête met bijhorend gesprek.

In het eerste deelrapport wordt een inschatting gemaakt van de impact van de realisatie van een natuurlijke oeverzone langs de Desselse en Zwarte Neet. Daarnaast wordt een voorzet gegeven voor het organiseren van een flankerend beleid. Die is voornamelijk gebaseerd op de bespreking van milderende maatregelen met de betrokken landbouwers.

In een tweede deel van het rapport wordt op basis van individuele fiches een gedetailleerde beschrijving gegeven van de situatie van alle betrokken landbouwers. Naast het objectief weergeven van de situatie, is er in de fiches ook ruimte voor de specifieke wensen en verzuchtingen van de individuele landbouwer. Dit tweede deel is omwille van privacy van de gegevens enkel beschikbaar voor de opdrachtgever.

Doelstellingen van het LER:

- informatie verschaffen aan de landbouwers over het project;
- in kaart brengen van het effect op landbouw op sector- en bedrijfsniveau;
- een overzicht geven van de gevraagde remediërende maatregelen van de betrokken landbouwers;
- dienen als informatiebron bij de verdere realisatie van het project.

¹ www.dekleinenete.be > Projecten > Strategisch project 2

1.2 METHODIEK EN GEGEVENS

De methode die gebruikt wordt om dit LER op te stellen wordt hieronder beschreven.

Verzamelen van gegevens

De perimeter die door de opdrachtgever is aangeleverd was een strook van 15 m langs beide oevers van de Zwarte en de Desselse Neet tussen de Geelsebaan en het kanaal Dessel-Schoten. Op basis van die perimeter werden de landbouwpercelen en de bijhorende bedrijven bestudeerd, vertrekkende vanuit de registraties bij het Departement Landbouw en Visserij (Dept. L&V) en de Mestbank, Vlaamse Landmaatschappij (VLM). Landbouwers en tuinders die minder dan 2 ha grond en minder dan 50 are groeimedium in gebruik hebben en minder dan 300 kg fosfaat produceren of opslaan in de loop van het jaar zijn niet verplicht aangifte te doen van hun grondgebruik. Zij maken in principe geen deel uit van de datasets van de verzamelaanvraag van Dept. L&V en de Mestbank. Om een concreet zicht te krijgen op de bedrijven die getroffen zouden kunnen worden door de aanleg van een natuurlijke oeverzone met houtige begroeiing werden de landbouwers geselecteerd die volgens de perceelsregistratie bij het Dept L&V gronden in gebruik hadden op 31 mei 2021. Zij werden eerst per brief uitgenodigd op een informatiemoment op 7 juni 2022 in het gemeenschapscentrum Den Dries in Retie. Daar lichtten medewerkers van provincie Antwerpen de doelstellingen van het oeverzoneproject en medewerkers van de VLM de werkwijze en de bedoeling van het LER toe. Op dit eerste informatiemoment werden ook ambtenaren en schepenen van de gemeentes Retie en Dessel en vertegenwoordigers van landbouworganisaties en van betrokken Vlaamse administraties uitgenodigd. De eigenaars werden niet uitgenodigd, maar kregen wel een brief om hen op de hoogte te brengen dat de VLM met een LER zou starten. Vervolgens werden 60 landbouwers in het gebied gevraagd om op vrijwillige basis mee te werken aan de enquête van dit LER. Ze werden telefonisch gecontacteerd voor een afspraak bij hen op het bedrijf. 19 landbouwers (samen goed voor 13 % van de landbouwoppervlakte in de perimeter) vonden het niet nodig om een uitgebreid gesprek te voeren. Slechts twee van hen klonken echt weigerachtig en gaven aan dat ze geen grond kwijt wilden en dat daar verder niet veel over te zeggen viel. De overigen gaven meestal een combinatie van volgende argumenten aan: dat ze geen/niet alleen eigenaar waren, het betrokken perceel ver van de bedrijfszetel lag, het perceel of de oeverstrook al onder bomen of een beheerovereenkomst lag, ze de grond dit jaar niet meer in gebruik hadden, of in praktijk niet zelf bewerkten of omdat het over een heel beperkte oppervlakte ging (14 van de 19 gebruikers hebben een relatieve oppervlaktebetrokkenheid van minder dan 1 %). Over deze percelen en bedrijven is enkel de informatie beschikbaar uit de perceelsregistratie 2021 en de gegevens van de Mestbank. Met 39 landbouwers is wel uitgebreid gesproken. De informatie die zo verzameld werd, is opgenomen in het vertrouwelijk deel bij dit rapport en anoniem verwerkt in dit algemeen rapport.

Analyse van het studiegebied en de betrokken bedrijven

Dit rapport is grotendeels gebaseerd op de verwerkte gegevens van de gesprekken met de landbouwers. Voor die gesprekken werd een uitgebreide vragenlijst gehanteerd (zie Bijlage A). De verzamelde gegevens werden geanalyseerd en samengevat in dit rapport. Enerzijds wordt het gebied rond de ruwe perimeter voor de oeverzone zelf besproken, meer bepaald het juridische en beleidskader en de landbouwkundige aspecten. Anderzijds worden de bedrijven besproken: kavelliging, economische kenmerken, ...

Analyse van de impact en voorstel flankerende maatregelen

Ten slotte werd ook de mogelijke impact van de plannen voor de aanleg van een oeverzone langs de Zwarte en de Desselse Neet besproken. Dit gebeurde op gebiedsniveau, maar ook op bedrijfsniveau. Per bedrijf werd een individuele vertrouwelijke fiche opgemaakt, waarin de landbouwkundige kenmerken van het bedrijf

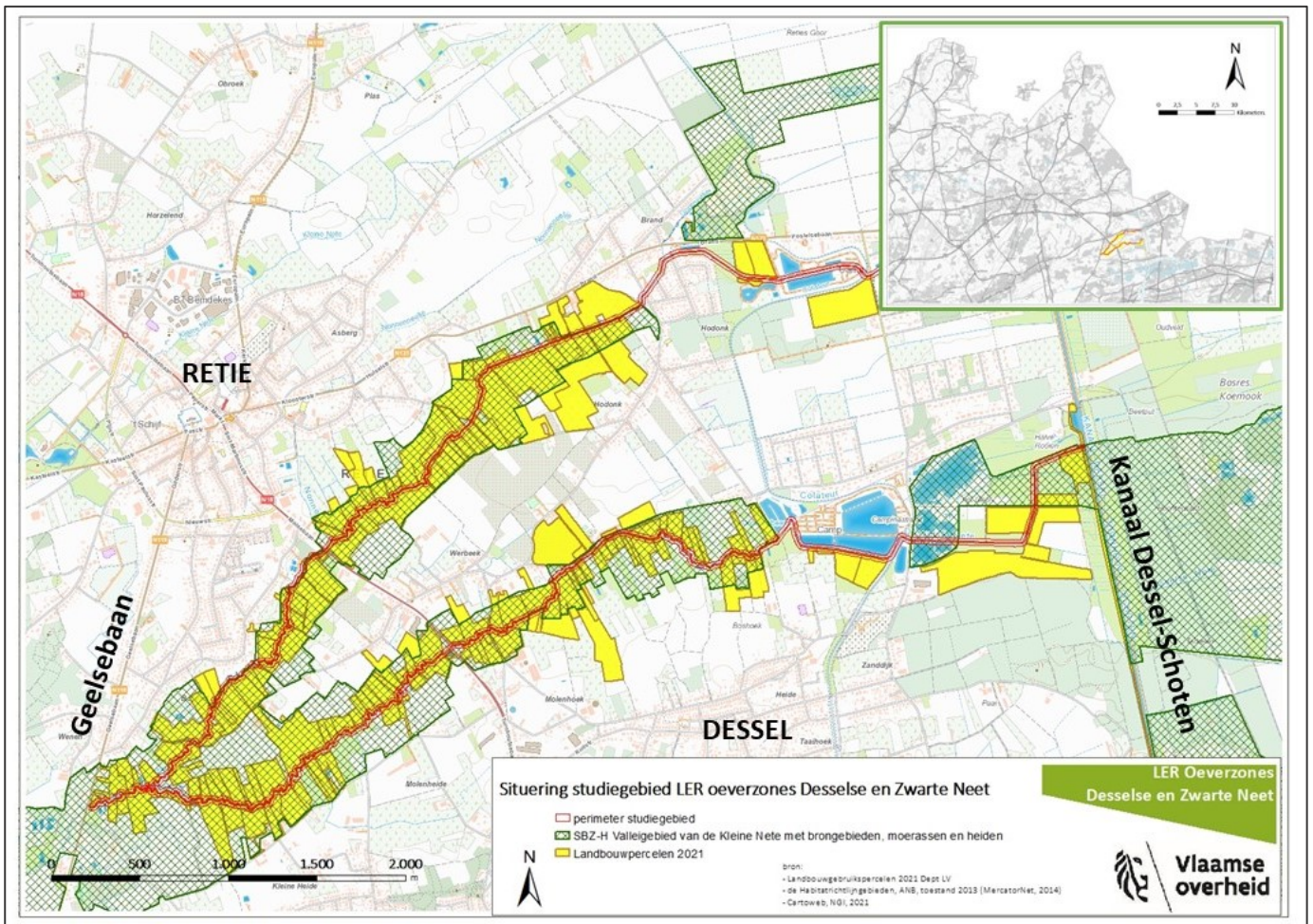
samengevat worden. Een kaartje geeft ook de bedrijfspercelen in het projectgebied weer. Per bedrijf wordt beschreven wat de impact is van het project op de bedrijfsvoering en welke flankerende/remediërende maatregelen gewenst zijn. Een fictieve voorbeeldfiche is terug te vinden als bijlage (Bijlage B). Deze bedrijfsfiches werden teruggekoppeld met de landbouwers, om foute interpretaties te vermijden. Daarnaast werd een tweede informatiemoment georganiseerd op 28 maart 2023 te Retie. Daar werd het algemene deel van de studie voorgesteld en konden de landbouwers extra vragen stellen of opmerkingen geven. Op dit infomoment werden ook alle de eigenaars uitgenodigd.

De individuele bedrijfsfiches van de 41 geënquêteerde landbouwers werden gebundeld in het vertrouwelijk deel van dit LER. Dit vertrouwelijk deel is overgemaakt aan provincie Antwerpen dienst Integraal waterbeleid en mag enkel gebruikt worden in het kader van het project 'oeverzones langs de Desselse en Zwarte Neet'. De informatie mag niet worden doorgegeven aan andere partijen zonder de schriftelijke toestemming van de betrokken landbouwers. Van de geënquêteerde landbouwers waren er twee die niet op alle vragen wensten te antwoorden. Een ander bedrijf vroeg om bepaalde informatie niet met naam en toenaam over te maken aan de provincie. De gegevens van deze bedrijven, hetzij uit de enquête, hetzij uit de beschikbare gegevens bij de VLM, zijn wel anoniem mee verwerkt in dit algemeen rapport. De vertrouwelijke bedrijfsfiches in het vertrouwelijke rapport zijn echter beperkt tot de informatie waarover de landbouwers hun akkoord gaven.

1.3 SITUERING VAN HET STUDIEGEBIED

Het studiegebied situeert zich op het grondgebied van de gemeentes Retie en Dessel. Het gaat om een strook van 15 m langs beide oevers van de Desselse en de Zwarte Neet, tussen de Geelsebaan en het kanaal Dessel-Schoten. Op basis van de perimeter heeft het projectgebied een oppervlakte van 45,8 ha. Hiervan werd in 2021 23,9 ha²(52%) geregistreerd als landbouwgrond bij het Dep. L&V. In het oosten van de perimeter is er minder landbouwgrond aangegeven, omdat de waterlopen daar langs woonkernen en recreatiedomeinen passeren.

² De totale, geregistreerde landbouwooppervlakte in 2021 bedraagt 24,38 ha. Daarvan is 0,14 ha van percelen die van de waterlopen gescheiden zijn door een openbare, verharde weg of die niet meer in landbouwgebruik zijn sinds 2022 en 0,32 ha aangegeven door niet-primaire landbouwers (zie 4. Beschrijving van de gebruikers in het gebied)

Figuur 1: situering studiegebied

Figuur 1 toont de ligging van het studiegebied (rood omlijnd). De percelen binnen de perimeter die in landbouwgebruik zijn volgens de perceelsregistratie 2021 bij het Departement Landbouw en Visserij (Dept. L&V) zijn geel gekleurd. De groen gearceerde vlakken zijn speciale beschermingszones in het kader van de Habitatrichtlijn (SBZ-H).

2 JURIDISCH EN BELEIDSKADER

Vlaamse land- en tuinbouwers werken in een steeds veranderende omgeving. De bedrijfsvoering van de landbouwers wordt door talloze wetgevingen beïnvloed: het landbouw- en plattelandsbeleid, het beleid inzake ruimtelijke ordening, het fiscaal beleid, het sanitair beleid, de mestwetgeving, de natuurwetgeving, ... In dit deel wordt een overzicht gegeven van het juridisch en beleidskader relevant voor landbouw en het effect ervan op landbouw bij realisatie van het project.

Volgende onderdelen worden besproken:

- het landbouwbeleid;
- beleid ruimtelijke ordening;
- beschermingsmaatregelen vanuit natuur en landschap;
- beschermingsmaatregelen vanuit bodem en water.

2.1 LANDBOUWBELEID

Het landbouwbeleid is sinds 1962 geregeld op Europees niveau door het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) van de Europese Unie³. Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid is erop gericht landbouwers een redelijke levensstandaard te bieden, de consument tegen een eerlijke prijs te voorzien van kwaliteitsvoedsel en ons landelijk erfgoed in stand te houden. In de loop der jaren is het GLB voortdurend afgestemd op de economische omstandigheden (toenemende vrijmaking van de wereldmarkt, beperking van het EU-landbouwbudget) en de veranderende wensen en behoeften van de burgers. Zo is klimaatmitigatie en -adaptatie en het bevorderen van het duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen erbij gekomen als doelstellingen die meer en meer aandacht krijgen. Elke zeven jaar wordt het GLB geëvalueerd en aangepast.

Zo gaat in 2023 de recentste hervorming van het landbouwbeleid⁴ in voege. Er blijven verschillende soorten directe betalingen:

- De **basisinkomenssteun** voor duurzaamheid wil bijdragen aan een leefbaar landbouwbedrijfsinkomen en heeft tot doel een buffer te vormen tegen prijs- en inkomensschommelingen.
- De aanvullende **herverdelende inkomenssteun** voor duurzaamheid heeft tot doel om bij te dragen tot een nog betere verdeling van de middelen. Landbouwers ontvangen deze steun voor hun eerste 30 subsidiabele hectaren bovenop de basisinkomenssteun voor duurzaamheid.
- Om **jonge landbouwers** te ondersteunen en zo instroom in en de verjonging van de landbouwsector te bevorderen, is er een aanvullende inkomenssteun voor jonge landbouwers.
- **Jonge en beginnende landbouwers** kunnen nog aanspraak maken op betalingsrechten uit de Vlaamse reserve 2023.
- Gekoppelde steun blijft mogelijk voor **duurzame zookoeienhouderij**.

³ Meer over het GLB op de website van de Europese Commissie: https://agriculture.ec.europa.eu/index_nl > gemeenschappelijk landbouwbeleid > Overzicht van het gemeenschappelijk landbouwbeleid > [Het GLB in een notendop](#)

⁴ Alle info over het GLB in Vlaanderen op de website van het Departement Landbouw & Visserij: <https://lv.vlaanderen.be> > Beleid > Landbouwbeleid EU > [Gemeenschappelijk Landbouwbeleid \(GLB\)](#)

Landbouwers die een directe betaling ontvangen of die steun krijgen voor het nemen van agromilieuklimaatmaatregelen en beheerovereenkomsten, zijn verplicht om bepaalde klimaat- en milieuvriendelijke landbouwmethoden, toe te passen. In het nieuwe GLB heet deze combinatie van verplichtingen met oog op goede landbouw- en milieucondities (GLMC) en beheerseisen uit landbouwgerelateerde Europese regelgeving (RBE) de “**conditionaliteit**”⁵. Het is de nieuwe term voor de randvoorwaarden in het vorige GLB (2014 – 2020), maar is nog meer gericht op verduurzaming. Die conditionaliteit vormt samen met ecoregelingen, agromilieuklimaatmaatregelen en de beheerovereenkomsten de basispijlers van de nieuwe groene architectuur, die invulling geeft aan de hogere milieu- en klimaatambities van het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB). Extra of nieuwe aandacht gaat bijvoorbeeld naar:

- **Gewasrotatie** (in de plaats van gewasdiversificatie in vorig GLB).
- Een minimum percentage van het bouwland moet aangehouden worden als **niet-productief areaal**.
- Daarnaast wordt het bestaande verbod in het kader van de geïntegreerde bestrijding (IPM) op de teelt van wortel-, knol- of bolgewassen op met knolcyperus-besmette percelen, opgenomen in de conditionaliteit.
- Ook de aanleg van **bufferstroken langs waterlopen** vormt een belangrijk element van de conditionaliteit.

Het GLB 2023-2027 zet in op de huidige en toekomstige noden van de Europese land- en tuinbouwers. Daarom **kunnen landbouwers onder bepaalde voorwaarden bovenop de conditionaliteit vrijwillig deelnemen aan ecoregelingen en agromilieuklimaatmaatregelen**. Het gaat over bedrijfs-, perceels- en diergebonden maatregelen. De geïdentificeerde noden zijn

- innovatie (inclusief digitalisering)
- koolstofopbouw en vermindering broeikasgassen
- afhankelijkheid van externe eiwitbronnen verminderen
- adaptatie aan klimaatverandering
- zorg voor water, bodem, natuur/biodiversiteit en landschap
- verbeteren imago van de landbouw (in lijn met maatschappelijke / consumentenverwachtingen)
- verhogen dierenwelzijn in de landbouw

Tot slot wordt de doelgerichtheid van directe steun verhoogd door ervoor te zorgen dat de directe steun bij de “**actieve landbouwer**” terechtkomt. Om te bepalen of een landbouwer een “actieve landbouwer” is, wordt voor het eerst gewerkt met het concept van standaard verdien capaciteit (SVC).

2.2 RUIMTELIJKE ORDENING

De ruimte die in Vlaanderen voorzien is voor landbouw, is in principe vastgelegd in de gewestplannen. De bestemming volgens het gewestplan is dan ook een belangrijke randvoorwaarde voor de landbouwactiviteiten. Dit uit zich o.a. in de bemestingsnormen die rechtstreeks gekoppeld zijn aan deze gewestplannen. Op Kaart 1 zijn de gewestplanbestemmingen in de omgeving van de perimeter weergegeven. Het grootste deel (67%) van de perimeter is bestemd als agrarisch gebied. Natuur, recreatie en wonen krijgen elk ongeveer 10% toegewezen. Tabel 1 toont de absolute en relatieve oppervlakte per categorie van gewestplanbestemming in de perimeter.

⁵ <https://lv.vlaanderen.be/bedrijfsvoering/conditionaliteit-en-randvoorwaarden/conditionaliteit-2023-2027>

Tabel 1: de absolute en relatieve oppervlakte per categorie van gewestplanbestemming in de perimeter

Categorie bestemming gewestplan	Oppervlakte (ha)	%
agrarische gebied	31	67%
natuurgebieden	6	13%
recreatiegebied	5	10%
woongebied	4	9%
gemeenschappelijke voorzieningen en openbaar nut	0	1%

In de gebieden die afgebakend zijn voor natuur, gelden strengere bemestingsnormen (zie 2.3 *Maatregelen ter bescherming van natuur en landschap*).

Er is voor het studiegebied nog geen gewestelijk, provinciaal of gemeentelijk ruimtelijk uitvoeringsplan (RUP) bepaald.

Van 2004 tot 2009 werkte de Vlaamse overheid in overleg met gemeenten, provincies en middenveldorganisaties een ruimtelijke visie uit op landbouw, natuur en bos in 13 buitengebiedregio's (AGNAS⁶). De visie geeft op hoofdlijnen aan welke gebieden behouden blijven voor landbouw en waar er ruimte kan zijn voor natuurontwikkeling of bosuitbreiding. Ze vormt de basis voor de opmaak van de gewestelijke uitvoeringsplannen. In de omgeving van de perimeter werd het agrarisch gebied buiten de speciale beschermingszone in het kader van de Habitatrichtlijn (zie 2.3 *Maatregelen ter bescherming van natuur en landschap*) herbevestigd als agrarisch gebied (HAG) (Kaart 1). Binnen de perimeter gaat het om zeven landbouwers met in totaal 0,8 ha (3% van 23,9 ha); de volledige 12 percelen samen zijn 14,7 ha (6% van 252,0 ha).

2.3 MAATREGELEN TER BESCHERMING VAN NATUUR EN LANDSCHAP

Kaart 2 toont de aangeduide gebieden of elementen in het kader van de bescherming van natuur of landschap via het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN), de Habitat- en Vogelrichtlijn en erfgoedbepalingen.

De Habitat- (1992) en Vogelrichtlijn (1979) hebben tot doel bij te dragen tot het waarborgen van de biologische diversiteit in de Europese lidstaten, meer bepaald door een gemeenschappelijk kader te scheppen voor de instandhouding van de wilde flora en fauna en de natuurlijke habitats van communautair belang. Bij de richtlijn wordt een Europees ecologisch netwerk tot stand gebracht dat 'Natura 2000' is genoemd. Dit netwerk bestaat uit 'speciale beschermingszones' die door de lidstaten werden aangewezen.

Een groot deel van het studiegebied overlapt met speciale beschermingszones in het kader van de natuurwetgeving. 31 ha (68%) van het studiegebied ligt in **een speciale beschermingszone in het kader van de Habitatrichtlijn** (SBZ BE2100026-6, Valleigebied van de Kleine Nete met brongebieden, moerassen en heiden), wat de concrete aanleiding is voor dit oeverzoneproject. Enkel het meest oostelijke punt van de perimeter aan de Desselse Neet is ook aangeduid als **Vogelrichtlijngebied**. Dat Vogelrichtlijngebied loopt langs het kanaal Dessel-Schoten en overlapt bij de Zwarte Neet met dezelfde breedte, maar niet op een landbouwperceel.

Binnen het studiegebied is in het oosten aan de Desselse Neet het gebied dat in het gewestplan bestemd is voor natuur ook aangeduid als **VEN (Vlaams Ecologisch Netwerk)**. Daar geldt, naast een verstrengde

⁶ <https://omgeving.vlaanderen.be/nl/ruimtelijk-beleid-en-planning/gebiedsontwikkeling/planningsprocessen-voor-landbouw-natuur-en-bos>

bemestingsnorm “kwestbaar gebied natuur”, ook een bemestingsvrije afstand van de waterloop van 10 m, in plaats van 5 m en het scheuren van blijvend grasland is er verboden.

Datzelfde gebied, in het zuidoosten van het studiegebied aan de Desselse Neet, omvat **het beschermd cultuurhistorisch landschap** ⁷“Het Goor”, een voormalig heide- en moerasgebied. Er zijn geen andere onroerend erfgoedelementen in het studiegebied.

Ten slotte overlapt de perimeter ook met enkele percelen **historisch permanente graslandpercelen**. Deze zijn niet aangeduid als “ecologisch kwetsbaar blijvend grasland”. Er geldt een verbod op het wijzigen van het grasland, zowel mechanisch, chemisch als door afbranden, op het wijzigen van het reliëf en op doorzaaien.

2.4 MAATREGELEN TER BESCHERMING VAN BODEM EN WATER

Het Mestdecreet is het decreet van 22 december 2006 houdende de bescherming van water tegen de verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen en is de Vlaamse uitwerking van de Europese Nitraatrichtlijn⁸. Het Mestdecreet bepaalt de verplichtingen waaraan land- en tuinbouwers in Vlaanderen moeten voldoen bij de productie en verwerking van mest, het bemesten van landbouwgrond en het transport en de opslag van meststoffen. Het volledige grondgebied van het Vlaamse Gewest is sinds 1 januari 2007 aangeduid als kwetsbaar gebied water. Dit wil zeggen dat nergens meer dan 170 kg stikstof per hectare uit dierlijke mest mag worden opgebracht.

Het zesde mestactieplan⁹ (MAP 6) loopt van 2019 tot 2022 en is in afwachting van MAP 7 ook in 2023 nog van toepassing. MAP 6 zet verder in op een gebiedsgerichte aanpak en voert een nieuwe gebiedstype-indeling in. In de vier gebiedstypes worden verschillende gebiedsgerichte maatregelen ingezet. De maatregelen zijn van toepassing op alle percelen in het betreffende gebiedstype. Ze spelen in op het 4J-principe¹⁰ (bemesten met de juiste mestsoort, de juiste dosis, op het juiste tijdstip en met de juiste bemestingstechniek) en verstrengen naarmate de waterkwaliteit slechter is. In gebieden waar nog een grote verbetering van de waterkwaliteit nodig is, zijn immers meer inspanningen vereist dan in gebieden waar de waterkwaliteitsdoelstellingen bijna of al gerealiseerd zijn.

Er zijn 4 gebiedsgerichte maatregelen van toepassing:

- verstrengde bemestingsnormen
- verplichting tot het inzaaien van vanggewassen
- verplicht gebruik van een erkend mestvoerder vanaf 1 augustus
- verscherpte bemestingsrechten

Onder strikte voorwaarden is vrijstelling van de maatregelen mogelijk.

In 2023 vallen Retie en Dessel bijna helemaal, en valt het studiegebied helemaal onder gebiedstype 0, hetgeen betekent dat de waterkwaliteitsdoelstellingen voor de Nitraatrichtlijn er al gehaald zijn en er geen nieuwe maatregelen worden opgelegd. Er wordt zelfs een versoepeling toegestaan, namelijk de verplichte N-analyses met bemestingsadvies voor bepaalde teelten vallen weg en er worden minder controlestalen genomen voor de nitraatresidubepaling.

⁷ <https://www.onroerendergoed.be/definities>

⁸ [Richtlijn 91/676/EEG van de Raad van 12 december 1991](#) inzake de bescherming van water tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen (bron Publicatieblad van de Europese Unie, PB L 375 van 31.12.1991, laatst gewijzigd 20 november 2003)

⁹ Elke vier jaar moet Vlaanderen aan Europa een bundel van maatregelen, een actieprogramma, voorleggen. Pas na goedkeuring van Europa, wordt dit programma uitgewerkt in Vlaamse wetgeving.

¹⁰ Juiste mestsoort, juiste dosis, juiste tijdstip, en juiste bemestingstechniek. Meer info: <https://www.vlm.be> >

Thema's > Waterkwaliteit > Mestbank > MAP 6 > Veelgestelde vragen > Bemesting volgens het 4J-principe wordt beïnvloed door de weersomstandigheden. Daar kan ik toch weinig aan doen?

Met het oog op het behoud en de versterking van natuurwaarden legt het Mestdecreet al sinds 2000 een **bemestingsverbod op voor landbouwgebruikspcelen die in “kwetsbaar gebied natuur”** liggen. Het Mestdecreet bakent kwetsbaar gebied natuur af in de volgende gebieden: de bestemmingen “natuurgebieden”, “natuurontwikkelingsgebieden”, “natuurreservaten” en “bosgebieden” volgens de gewestplannen (ook de groene gewestplanbestemmingen genoemd) en sinds 2008 ook de bestemmingen “natuur en reservaat” en “bos” binnen de gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen. Er zijn enkele instrumenten uitgewerkt voor een uitzondering op dit bemestingsverbod: ontheffing, huiskavel en beheerovereenkomsten. Deze bepalingen worden beschreven op de website¹¹ van de Vlaamse Landmaatschappij (VLM).

In het oosten van het studiegebied liggen acht landbouwpercelen in “kwetsbaar gebied natuur” (volgens de bestemmingen halfnatuurlijke graslanden in natuurgebieden (GRN), potentieel belangrijke graslanden in natuurgebieden (GRI) en intensieve graslanden en akkers in natuurgebieden (GRO)). Binnen de perimeter gaat het om vijf landbouwers met in totaal 0,7 ha (3% van 23,9 ha); de volledige acht percelen samen zijn 32,9 ha (13% van 252,0 ha).

Het gebied dat in het gewestplan bestemd is voor natuur aan de Desselse Neet, in het oosten van het studiegebied is ook aangeduid als **VEN (Vlaams Ecologisch Netwerk)**. Daar geldt, naast de bemestingsbeperking voor “kwetsbaar gebied natuur”, ook een bemestingsvrije afstand van de waterloop van 10 m, in plaats van 5 m en blijvend grasland mag er niet gescheurd worden.

Om een uitmijning van fosfaat in de bodem te realiseren, hangt **de fosfaatbemestingsnorm** sinds 2015 (MAP 5) af van de hoeveelheid plantbeschikbaar fosfaat in de bodem. De percelen worden ingedeeld in vier klassen. De bemestingsnorm is afhankelijk van de hoofdteelt en de klasse. Op klasse IV is de strengste fosfaatnorm van toepassing. Van de landbouwoppervlakte binnen de perimeter is op ongeveer een kwart van de oppervlakte fosfaatklasse IV van toepassing en op bijna de helft fosfaatklasse III (perceelsregistratie 2021, Dept L&V).

Het studiegebied ligt voornamelijk in agrarisch gebied waar de algemene bemestingsnormen voor kwetsbaar gebied water gelden. Een klein deel in het oosten van het studiegebied valt onder de bemestingsnormen ‘kwetsbaar gebied natuur’. Er zijn geen gebiedstypes met extra maatregelen in de omgeving van de perimeter, al heeft een groot aandeel van de landbouwoppervlakte een hoge fosfaatklasse, waarvoor strengere fosfaatbemestingsnormen gelden.

Ter bescherming van de bodem worden in het kader van het gemeenschappelijk landbouwbeleid via de conditionaliteit extra maatregelen opgelegd bij percelen die een hoge erosiegevoeligheid hebben. De beschermingsmaatregelen moeten ervoor zorgen dat betekenisvolle afspoeling van water en bodemdeeltjes van het perceel voorkomen en/of beperkt wordt.

De percelen in het studiegebied zijn niet erosiegevoelig.

Op 25 november 2022 keurde de Vlaamse Regering een aantal wijzigingen aan het watertoetsbesluit en de informatieplicht definitief goed. De vorige watertoetskaarten¹² met effectief en mogelijk overstromingsgevoelige gebieden worden daarmee vervangen door de kaarten die weergeven met welke kans en met welk type overstroming een gebied kan overstromen.

¹¹ <https://www.vlm.be> > Thema's > Waterkwaliteit > Mestbank > Achtergrond > Brochures, infoches en presentaties Mestbank > Het mestdecreet en het kwetsbaar gebied natuur: een overzicht

¹² <https://www.vmm.be/data/watertoets-overstromingskaarten-signaalgebieden>

Voor het studiegebied is enkel de kaart “**Overstromingsgevoelig pluviaal**” (overstromingen als gevolg van lokale, intense neerslag) aan de orde (Kaart 3). Die geeft aan dat 48% van de perimeter een middelgrote overstromingskans heeft (herhalingsperiode van 100 jaar of minder), 24% een kleine overstromingskans en 28% een kleine overstromingskans onder klimaatverandering (deze overstromingsgebeurtenis projecteert de impact van de overstromingen voor een buitengewone gebeurtenis naar de omvang in de toekomst onder de impact van klimaatverandering).

De percelen in het studiegebied hebben overwegend een middelgrote overstromingskans.

3 BESCHRIJVING VAN DE PERCELSKENMERKEN IN HET GEBIED

Hieronder worden de verschillende kenmerken van de percelen binnen het studiegebied beschreven. Het studiegebied ligt op het grondgebied van Retie en Dessel en heeft het een oppervlakte van 45,8 ha.

23,9¹³ ha in het studiegebied of 53% werd in 2021 geregistreerd als in gebruik zijnde bij landbouwers. Vooral in het oosten van de perimeter is er minder landbouwgrond aangegeven, omdat de waterlopen daar langs woonkernen en recreatiedomeinen passeren.

In dit deel van het rapport worden enkele landbouwkundige perceelskenmerken besproken van de geregistreerde oppervlakte in het studiegebied.

Volgende zaken komen aan bod: bodemgeschiktheid, waterhuishouding, bodemgebruik, perceelsgrootte, afstand van de percelen tot de bedrijfszetel en eigendomssituatie.

3.1 BODEMGESCHIKTHEID

De bodemgeschiktheid is grotendeels bepaald door een combinatie van textuur en drainageklasse. Op basis hiervan is voor elk bodemtype¹⁴ een geschiktheid voor zeven verschillende teeltgroepen (gras, akkerland, extensieve groenteteelt, intensieve groenteteelt, (vollegronds)groenten onder glas, fruitteelt, boomkwekerij) bepaald¹⁵. Deze parameter is uitgedrukt in vijf klassen, van 'niet geschikt' tot 'zeer geschikt'. Om een uitspraak te kunnen doen over de geschiktheid van de bodems voor landbouw in een gebied, is voor elk bodemtype de bodemgeschiktheid van de meest geschikte teeltgroep weerhouden. Dit betekent dat als een bodemtype zeer geschikt is voor slechts één van de teelten, het bodemtype als zeer geschikt voor landbouw in het algemeen is beschouwd.

Volgens de bodemkaart van Vlaanderen (DOV, 2017) gaat in het studiegebied de textuur van de landbouwpercelen van zand tot lemig zand. De drainageklasse gaat van c, matig droog (zwak gleyig) tot f, zeer nat (zeer sterk gleyig met reductiehorizont). Ze worden aanzien als matig tot weinig geschikt voor grasland, overwegend weinig geschikt tot ongeschikt voor akkerbouw en extensieve groenteteelt, met een kleine oppervlakte geschikt en matig geschikt, voor intensieve groenteteelt voornamelijk ongeschikt en voor boomkwekerij varieert de geschiktheid van zeer geschikt tot ongeschikt. Voor alle teelten geldt in dit gebied dat de drogere gronden meer geschikt geacht worden voor landbouw. De voorkomende bodemtypes worden weergegeven in Kaart 4 (gegeneraliseerde legende) en Kaart 5 (kernseries, verklarende lijst van kernseries in Bijlage C).

Bijlage C bevat een tabel met de voorkomende bodemtypes, hun geschiktheid voor landbouw en de oppervlakte, zowel binnen de perimeter als voor de volledige betrokken percelen. De informatie uit de

¹³ De totale, geregistreerde landbouwoppervlakte in 2021 bedraagt 24,38 ha. Daarvan is 0,14 ha van percelen die van de waterlopen gescheiden zijn door een openbare, verharde weg of die niet meer in landbouwgebruik zijn sinds 2022 en 0,32 ha aangegeven door niet-primaire landbouwers (zie 4. Beschrijving van de gebruikers in het gebied)

¹⁴ Bodemkaart 2_0, Vlaams Planbureau voor Omgeving, correcties 2017 (DOV, 2017)

¹⁵ Bodemgeschiktheidskaart voor land- en tuinbouw (Digitaal Vlaanderen, 2001). In deze kaart werd de bodemgeschiktheid geschiktheid voor maïs nog niet geëvalueerd. Bij het opstellen van het systeem was de maïsteelt nagenoeg onbestaande in onze streken. De geschiktheidsklasse voor akkerbouw in de perimeter werd manueel vergeleken met die voor maïs volgens de Databank Ondergrond Vlaanderen (www.dov.vlaanderen.be) en die kwam overeen.

bodemkaart is gebaseerd op velddata verzameld tussen 1949 en 1971. De huidige drainageklasse kan hierdoor afwijken van wat aangegeven wordt op de bodemkaart. Voor meer uitleg over de voorkomende bodemseries en hun landbouwwaarde kan de *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (Schaal 1:20 000)* (Van Ranst en Cys, 2000¹⁶) en *Toelichting landbouweconomische bodemgeschiktheid Vlaanderen* (ALBON)¹⁷ geraadpleegd worden, beide te vinden op Databank Ondergrond Vlaanderen (www.dov.vlaanderen.be) > Bodemverkenner.

Een Vlaanderen dekkende bodemkaart kan nooit de exacte toestand op terrein weergeven. Een enkele toets met informatie uit de gesprekken met de landbouwers is alvast positief: een landbouwer vertelde dat er een nogal bruuske gradiënt te merken is in en rond zijn percelen wat betreft waterhuishouding, en dat dat te maken heeft met een verschil in bodemtextuur. Ter hoogte van die percelen valt er inderdaad een gradiënt in bodemtexturen op de bodemkaart af te lezen.

3.2 WATERHUISHOUDING

Als de bodemkaart gecombineerd wordt met de **van nature overstroombare gebieden**, is er een duidelijke correlatie te zien. Zoals de term doet vermoeden geven de ingetekende 'van nature overstroombare gebieden' niet aan waar overstromingen het meest verwacht worden, maar wel waar ze zouden plaatsvinden zonder technische ingrepen van de mens. Het is interessant om te zien dat deze van nature overstroombare gebieden niet overal strikt de waterlopen volgen. Op sommige plaatsen liggen ze zelfs meer dan 200 m van de waterloop af. Dit is een fenomeen dat uit de gesprekken met de betrokken landbouwers meermaals naar boven kwam en voor een aantal landbouwers komt de intekening op de kaart alvast mooi overeen met hoe de feitelijke situatie werd beschreven.

Op Kaart 3 met **overstromingsgevoelige gebieden (pluviaal)** (VMM, 2023) is te zien hoe percelen systematisch geflankeerd worden met grachten om de nodige afwatering naar de waterlopen te voorzien. In de beschrijving van de bodemtypes en hun landbouwwaarde (Van Ranst en Cys, 2000) wordt bij dit type bodems inderdaad meermaals verwezen naar een ingreep in de waterhuishouding om de bodem voor een bepaald type teelt geschikt te maken. Verder is op deze kaartlaag te zien hoe bepaalde plaatsen in de perimeter meer kans hebben om te overstromen dan andere. In het oog springt de omgeving van de samenvloeiing van de Zwarte en de Desselse Neet. Daarbij komt dat volgens het S-IHD besluit voor SBZ BE2100026¹⁸ in de valleien van de Witte, Zwarte en Desselse Neet een natte natuurkern groter dan 150 ha moet gerealiseerd worden. Daarvoor wordt in eerste plaats stroomafwaarts van de Geelsebaan verkend. Het is echter mogelijk dat de huidige waterhuishouding in de omgeving van de samenvloeiing van de Zwarte en Desselse Neet als gevolg van dat initiatief nog wat zal vernatten. Een andere plek die donkerblauw gekleurd is op de kaart, ligt bij het waterzuiveringsstation van Retie.

Eind jaren '60 werden de Zwarte en Desselse Neet nog uitgediept ten behoeve van een snellere waterafvoer en optimale omstandigheden voor de landbouwpercelen. Volgens hedendaagse inzichten streeft de waterbeheerder naar **een duurzaam beheer van de waterlopen**, waarbij minder en, op uitzonderingen na, enkel in bepaalde periodes gemaaid wordt. De waterlopen zijn minder diep dan 50 jaar geleden en gebrek aan schaduw zorgt op veel plaatsen voor overmatige plantengroei in de waterloop, waardoor water moeilijk

¹⁶ https://www.milieuinfo.be/dms/d/d/workspace/SpacesStore/417aadac-822a-4401-965e-ea9a4119f0a6/eenduidige%20legende_bodemkaart.pdf

¹⁷ <https://www.milieuinfo.be/dms/d/d/workspace/SpacesStore/192c60bd-c230-4fd4-abbe-90ab7697cdec/Toelichting%20landbouweconomische%20bodemgeschiktheid.pdf>

¹⁸ [Besluit van de Vlaamse Regering tot aanwijzing met toepassing van de Habitatrichtlijn van de speciale beschermingszone 'BE2100026 Valleigebied van de eKleine Nete met brondgebieden, moerassen en heiden' en tot definitieve vaststelling voor die zone en voor de met toepassing van de Vogelrichtlijn aangewezen speciale beschermingszones 'BE2100424 De Zegge' en 'BE2101639 De Ronde Put' van de bijbehorende instandhoudingsdoelstellingen en prioriteiten](#)

afgevoerd wordt. Bijkomende hogere begroeiing langs de oevers kan zorgen voor schaduw en een koelere temperatuur in het water, met minder kruidgroei tot gevolg. Het is de bedoeling dat dit leidt tot **een nieuw evenwicht**.

Daarbij komt nog dat de **bever** nu al aanwezig is in het gebied. Bevers zijn Europees strikt beschermd (bijlage 4 van de habitatrictlijn). Aangezien de waterlopen binnen de perimeter voor een groot deel in SBZ-H liggen, zal een bescherming van de soort in dit gebied van toepassing blijven. Door de aanwezigheid van meer houtkanten kan er een grotere kans ontstaan op het bouwen van beverdammen met een verhoogd risico op vernatting. Toekomstige maatregelen houden hier best zo veel mogelijk rekening mee. Een nieuw soortbeschermingsprogramma is in opmaak en geeft een overzicht van mogelijke maatregelen (bvb. boombescherming aanbrengen, zwarte elzen zijn minder smakelijk voor bevers, aanleg flauwere oevers, ...).

3.3 BODEMGEBRUIK

De betrokken oppervlakte van 23,9 ha in landbouwgebruik bestaat (volgens de perceelsregistratie 2021, Dept L&V) voor 19,3 ha uit grasland (dit omvat gras, grasklaver of een andere grasmengeling waarvan in totaal 17,3 ha blijvend grasland is), 4,2 ha maïs (waarvan 3,6 ha met voor-/nateelt gras of een ander vanggewas), 0,2 ha aardappelen en 0,1 ha zaad- en plantgoed of sierplanten en 0,1 ha poelen of begraasde niet-landbouwgrond. Op Kaart 6 zijn de percelen ingekleurd volgens de teelten in 2021.

Tabel 2: absolute en relatieve oppervlakte per teelt in de perimeter en voor de volledige percelen

Teelt	Aantal percelen	in perimeter		betrokken percelen	
		(ha)	(%)	(ha)	(%)
Grasland	122	19,3	81%	179	71%
Maïs	39	4,2	18%	51	20%
Aardappelen	2	0,2	1%	14	6%
Infrastructuur & objecten	2	0,1	0%	0	0%
Zaad- en plantgoed	1	0,1	0%	2	1%
Sierplanten	1	0,0	0%	7	3%
Totaal	167	23,9	100%	252	100%

Procentueel gezien bestaat 81% van de geregistreerde oppervlakte binnen de perimeter uit grasland en 18% wordt uitgebaat als maïs (15% silomaïs en 3% korrelmaïs). Percelen grasland worden per seizoen door de landbouwer in vergelijking met akkerbouwpercelen vaker bezocht, zeker als deze als graasweide zijn uitgebaat omdat landbouwers dan hun dieren vaak moeten opvolgen. Maar ook als er meerdere grassnedes gewonnen worden, wordt er regelmatig gemaaid en bijbemest.

3.4 PERCEELSGROOTTE

Op basis van de perceelsregistratie bij Dept L&V voor 2021, bedraagt **de gemiddelde perceelsgrootte** van de percelen in het studiegebied 1,5 ha. **De mediaan** van de perceelsoppervlakte is 0,9 ha. Het verschil tussen het gemiddelde en de mediaan toont dat er sprake is van een beperkt aantal grotere percelen, en een meerderheid van kleinere percelen. Het gaat om 167 percelen, waarvan één perceel een oppervlakte heeft

van 12,2 ha (waarvan slechts een punt grenst aan de Zwarte Neet), acht percelen tussen 9,0 en 5,0 ha, 25 percelen tussen 5,0 ha en 2,0 ha en 45 percelen tussen 2,0 en 1,0 ha. De overige 88 percelen zijn kleiner dan 1 ha, met als kleinste perceel een van 0,05 ha. De gemiddelde perceelsgrootte (volle grond) in Vlaanderen voor 2021 bedraagt 1,1 ha¹⁹.

Een groter perceel is een belangrijke landbouweconomische troef. De voordelen van grotere percelen bestaan uit twee delen: enerzijds zijn er minder kosten per ha als de percelen groter zijn (minder wendakkers, makkelijker om te oogsten, ...), anderzijds zijn er meer opbrengsten omwille van de kleinere verliezen aan de randen van het perceel en is er een betere gewascontrole.

Na inrichting van een oeverzone zal de perceelsgrootte iets dalen. Sommige percelen duiken daarmee onder de grens van zinvol perceel. Waar die grens ligt, is deels subjectief en bedrijfsafhankelijk. Typisch in de perimeter is dat de meeste percelen (deels) worden begrensd door grachten die afwateren naar de waterloop, bij sommige percelen aangevuld met grachten in het perceel. Daarnaast vermelden verschillende landbouwers natte plekken die niet tegen de waterloop liggen, maar een beetje meer landinwaarts. Deze elementen maken dat het niet vanzelfsprekend is de percelen te 'verschuiven', ook al heeft een landbouwer meerdere aaneengrenzende percelen in gebruik.

3.5 AFSTAND PERCELEN TOT BEDRIJFSZETEL

Het studiegebied is gelegen op het grondgebied van Retie en Dessel. De bedrijfszetels van de landbouwers die gronden gebruiken in het studiegebied liggen dan ook vooral in Retie en Dessel (38/56) en in de omliggende gemeentes, namelijk in Arendonk (5), Oud-Turnhout (3), Kasterlee (4), Geel (1) en Mol (1). Vijf bedrijfszetels liggen verder (Lille, Westerlo, Wuustwezel en NL-Reusel), met de verste op ongeveer 38 km van het studiegebied. Het is niet verwonderlijk dat de landbouwers die ingingen op de uitnodiging tot gesprek hun bedrijfszetel gemiddeld genomen dichterbij de perimeter hebben dan de landbouwers die een uitgebreid gesprek niet nodig vonden.

Er zijn geen bedrijfszetels of gebouwen van landbouwers in het studiegebied gelegen, wat logisch is aangezien de perimeter slechts tot 15 m van de waterloop gaat. Een aantal bedrijfszetels liggen echter op minder dan 200 m van een van de waterlopen. De verst gelegen geënquêteerde landbouwer woont op 12 km van de perimeter.

Tabel 3: aantal bedrijfszetels per klasse van afstand tot de Zwarte of Desselse Neet

Afstand bedrijfszetel (km)	Aantal landbouwers		
	Bezoekt	Niet bezocht	Totaal
< 0,5	8	4	12
0,5 - 2	13	3	16
2 - 5	13	4	17
> 5	5	6	11
Totaal	39	17	56

Van de individueel besproken percelen (in totaal 21 ha) in het studiegebied, zijn **8 ha huiskavels voor acht verschillende landbouwers**. In geval een landbouwer stallen heeft op afstand van de bedrijfszetel, zijn de

¹⁹ Eigen berekening uit perceelsregistratie 2021 Dept. L&V

aaneensluitende kavels bij die stallen als huiskavel beschouwd. Eén landbouwer met huiskavel in de perimeter werd niet geïnterviewd.

Het merendeel van de besproken landbouwpercelen ligt echter niet zo ver van de bedrijfszetel: meer dan 70% van de percelen (zowel in aantal als wat betreft oppervlakte in de perimeter) bevindt zich op minder dan 2 km van de bedrijfszetel. Kaart 3 in de bijlage bij het vertrouwelijk deel van dit rapport toont de bedrijfszetels in de omgeving van de perimeter en de huiskavelpercelen.

3.6 EIGENDOMSSITUATIE

De VLM beschikt niet over gegevens in verband met het eigendomsstatuut van alle percelen.

Voor het studiegebied zijn er gedeeltelijk cijfers beschikbaar door de bevraging van 39 landbouwers, namelijk voor 21,0 ha van de 23,9 ha landbouwgrond in het gebied. Van die perceeloppervlakte in het studiegebied is de helft in eigendom van de landbouwer-gebruikers en de andere helft in pacht (langlopend of seizoenspacht) door de gebruikers. Ruilgrond is bij de tweede helft gerekend. Naar Vlaamse normen is het aandeel gronden in eigendom in het studiegebied hoog (VILT, 23/12/2014²⁰).

3.7 BEREIKBAARHEID LANGS DE OPENBARE WEG

Van de percelen die besproken zijn in de interviews met de landbouwers, zijn 61 van de 126 (48%) bereikbaar via de openbare weg. Uitgedrukt in oppervlakte binnen de perimeter gaat het over 43% van de landbouwoppervlakte die bereikbaar is via de openbare weg. Rekenen we met de volledige oppervlakte van de percelen, dan is het aandeel een beetje hoger, nl. 49%. Aangezien ongeveer 86% van de landbouwoppervlakte in de perimeter besproken is in interviews, kan aangenomen worden dat de percentages van bereikbaarheid van percelen langs de openbare weg representatief is voor het hele studiegebied. Het grootste deel van de percelen die niet bereikbaar zijn via de openbare weg, zijn wel bereikbaar via een servituedeweg. Bij enkele percelen is dat via servitude over een ander perceel.

²⁰ <https://vilt.be/nl/nieuws/vlaamse-pachtprijs-steeg-met-16-pct-tussen-2000-en-2010>

4 BESCHRIJVING VAN DE GEBRUIKERS IN HET GEBIED

De totale oppervlakte van het studiegebied bedraagt 45,82 ha, waarvan 24,38 ha in het jaar 2021 werd geregistreerd bij Dept. L&V door 67 landbouwer-gebruikers. Vier gebruikers (samen 0,32 ha) werden niet gecontacteerd omdat het niet-primaire landbouwers zijn, namelijk een overheidsinstantie of vereniging betrof die al partner is in het tweede Strategisch Project “Méér veerkracht in de vallei van de Kleine Nete” of van wie de doelstellingen en werkwijze daar nauw bij aansluiten. Daarnaast zijn er drie landbouwers die onnodig werden geselecteerd, omdat hun betrokken percelen, met een totale oppervlakte van 0,14 ha, eigenlijk gescheiden zijn van de waterloop door een weg of sinds 2022 niet meer in landbouwgebruik zijn (terwijl ook de landbouwer ondertussen gestopt is). De overblijvende 60 landbouwers die deels of volledig met een perceel in het studiegebied lagen in 2021 (23,91 ha) werden telefonisch gecontacteerd. 18 landbouwers zagen geen meerwaarde in het meewerken aan de volledige enquête. De impact van de eventuele aanleg van een oeverzone ter hoogte van hun gebruik perceel werd weinig betekenisvol gevonden in de context van hun bedrijfsvoering (ver van bedrijfszetel, geen eigenaar, niet zelf de feitelijke gebruiker, de strook ligt al onder een beheerovereenkomst,...). Er is meer op een gesprek aangedrongen bij de landbouwers naarmate ze een grotere oppervlaktebetrokkenheid hadden. Van de 42 landbouwers met wie een uitgebreid gesprek plaatsvond, zijn tenslotte voor drie landbouwers de geselecteerde percelen voor de verwerking samengeteld bij een andere landbouwer, omdat ze een feitelijk geheel vormen of om de actuele situatie beter te benaderen. Dat gebeurde ook voor één landbouwer die niet uitgebreid in gesprek wenste te gaan. Zo wordt in dit rapport een **landbouwoppervlakte van 23,9 ha** besproken, waarbij voor 21,0 ha (**88%**) bijkomende informatie is verzameld in een individueel gesprek met **39 landbouwers**. Omdat doorheen het rapport uitspraak gedaan wordt over verschillende groepen van landbouwers en oppervlakte binnen de perimeter of van de volledige, betrokken percelen, is bovenstaande uitleg overzichtelijk weergegeven in Tabel 4.

Tabel 4: overzicht aantal landbouwers en oppervlaktes die doorheen het rapport aan bod komen

Groep percelen of landbouwers	Aantal landbouwers	Oppervlakte			
		in perimeter		betrokken perceel	
		absoluut (ha)	relatief (%)	absoluut (ha)	relatief (%)
Geënuquëeerde landbouwers	39	21,02	88%	191	76%
Niet bezocht	17	2,89	12%	61	24%
Totaal betrokken, primaire landbouwers	56	23,91	100%	252	100%
Niet-primaire landbouwers: ANB, Gemeente Retie, Kemp vzw, Natuurpunt	4	0,32	1%	6	2%
Totaal effectief betrokken landbouwers en percelen (incl. niet-primaire landbouwers)	60	24,24	100%	258	100%
Perceel grenst niet aan Neet of werd in 2021 aangegeven door een landbouwer die gestopt is èn het perceel is geen landbouwgrond meer sinds 2022	3	0,14	1%	7	3%
Landbouwer gestopt of samen genomen met andere landbouwer en betrokken perceel bij verwerking toegewezen aan andere LB	4				
Totaal initieel geselecteerde landbouwers en percelen	67	24,38	100%	265	100%

Deze studie resulteert in twee rapporten, namelijk een algemeen rapport, waarin de effecten op landbouw op een anonieme manier verwerkt zijn, en een vertrouwelijk rapport waarin bedrijfsspecifieke gegevens en effecten beschreven zijn. Het vertrouwelijk rapport bevat alleen de gegevens waarvoor landbouwers toestemming gaven dat deze mogen overgemaakt worden aan de opdrachtgever, provincie Antwerpen. Het is dan ook enkel beschikbaar voor de opdrachtgever en kan alleen gebruikt worden in het kader van dit oeverzoneproject.

In het algemeen rapport, dat hier voorligt, worden de kenmerken van de betrokken landbouwbedrijven besproken.

- Volgende zaken komen aan bod: - bedrijfstype
- economische omvang en inkomen uit land- en tuinbouw
 - leeftijd van de bedrijfsleider en opvolging
 - verleden en toekomstplannen van het bedrijf

4.1 BEDRIJFSTYPES

Op Kaart 4 in de bijlage bij het vertrouwelijk deel van dit rapport is weergegeven welke percelen tot een bedrijf behoren met dierlijke productie (al dan niet in combinatie met plantaardige productie) en welke percelen tot een bedrijf behoren met enkel plantaardige productie. Het overgrote deel van de percelen wordt aangegeven door bedrijven met dieren.

Op basis van de aanwezige dieren en teelten op het bedrijf, kent men aan het bedrijf een bedrijfstype toe. Een bedrijf kan meerdere productierichtingen combineren of kan zich in één bepaalde tak specialiseren. De voorkomende productierichting met de grootste economische omvang bepaalt het bedrijfstype.

In Tabel 5 worden de bedrijfstypes van de betrokken bedrijven weergegeven. Voor de niet-ondervraagde landbouwers werd het bedrijfstype gehaald uit de landbouweconomische databank voor 2020 (VLM). 80% van de oppervlakte van de perimeter wordt gebruikt door 41 landbouwers die vee houden. 34 landbouwers zijn gespecialiseerd in rundvee en palmen 67% van de perimeter in. Onder hen is de hoofdbrok weggelegd voor de melkveebedrijven, maar ook vleesvee- en specifiek mestkalverenbedrijven zijn aanwezig (onder de vleesveehouders worden enkele hobbylandbouwers geclassificeerd als 'klein bedrijf'). Daarnaast zijn er 12 gespecialiseerde akkerbouwbedrijven en twee boomkwekers actief in het studiegebied.

Tabel 5: aantal bedrijven en oppervlakte in de perimeter per bedrijfstypes

Sector en bedrijfstype	# bedrijven	% bedrijven	Opp in perimeter	
			(ha)	(%)
Dierlijke productie	41	73%	19,1	80%
combinatie akkerbouw - veeteelt	2	4%	0,5	2%
combinatie soorten veeteelt	1	2%	1,8	8%
gespecialiseerd rundveebedrijf	34	61%	16,1	67%
<i>gespecialiseerd melkveebedrijf</i>	17	30%	12,3	52%
<i>gespecialiseerd mestkalverenbedrijf</i>	7	13%	1,7	7%
<i>gespecialiseerd vleesveebedrijf</i>	4	7%	1,0	4%
<i>klein bedrijf (graasdieren)</i>	6	11%	1,0	4%
gespecialiseerd varkensbedrijf	3	5%	0,6	3%
graasdieren - niet runderen	1	2%	0,0	0%
Enkel plantaardige productie	14	25%	4,7	20%
boomkwekerij	2	4%	0,6	2%
gespecialiseerd akkerbouwbedrijf	12	21%	4,1	17%
Niet gekend	1	2%	0,1	0%
Totaal	56	100%	23,9	100%

Bron: enquête 2022-23, perceelsregistratie 2021 (Dept L&V) en landbouweconomische databank 2020 (VLM)

4.2 ECONOMISCHE OMVANG EN INKOMEN UIT LAND- EN TUINBOUW

De bedrijven kunnen ook ingedeeld worden op basis van hun economische omvang.

De **vergelijkende bedrijfsomvang** (VBO²¹) van de betrokken bedrijven wordt berekend op basis van de totale standaardopbrengst²² (SO) van alle teelten en gewassen en een gemiddeld Vlaams landbouwbedrijfsinkomen

²¹ de vergelijkende bedrijfsomvang wordt uitgedrukt in Familiale Arbeids Kracht (FAK) en is gelijk aan 1 wanneer het bedrijf, rekening houdend met de productierichting, voldoende SO heeft om potentieel in een gemiddeld Vlaams landbouwbedrijfsinkomen te voorzien voor 2 volwaardige FAK's tov de Vlaamse gemiddelden 2010 – 2013 (landbouweconomische databank VLM 2020)

²² <https://landbouwcijfers.vlaanderen.be/standaard-output> ;

per “familiale arbeidskracht” voor de betreffende productierichting (bedrijfstype). Deze cijfers geven alleen een theoretische bedrijfsomvang weer. Het is geen maat voor het arbeidsinkomen per bedrijf. Zo worden bedrijven onderverdeeld in vijf VBO-klassen (zeer klein, klein, matig, groot en zeer groot). Daarnaast is er nog een categorie “niet van toepassing (nvt)”. In het projectgebied zijn landbouwbedrijven van alle VBO-klassen aanwezig (zie Tabel 6): 20 zijn er geclassificeerd als zeer groot, 13 als zeer klein, 11 als groot en 10 als klein tot matig qua economische omvang. Voor twee bedrijven die nog niet actief waren in 2021 of die onder de aangiftedrempel zaten voor dat jaar en waar geen gesprek mee is gevoerd, kan deze klasse niet correct bepaald worden. Op Kaart 5 in de bijlage bij het vertrouwelijk deel van dit rapport zijn de percelen ingekleurd volgens VBO-klasse van het landbouwbedrijf waartoe ze behoren.

Tabel 6: betrokken oppervlakte van de bedrijven per klasse van vergelijkende bedrijfsomvang

Bedrijfsomvang	Aantal bedrijven	Oppervlakte in perimeter (ha)	Oppervlakte in perimeter (%)
Zeer groot	20	11,8	49%
Groot	11	5,0	21%
Matig	5	2,8	12%
Klein	5	1,3	5%
Zeer klein	13	2,5	11%
Niet geclassificeerd	2	0,4	2%
Totaal/gemiddelde	56	23,9	100%

Bron: enquête 2022-2023 en landbouweconomische databank VLM 2020

30 van de 39 geënquêteerde landbouwers (in geval van meerdere bedrijfsleiders minstens één bedrijfsleider) zijn landbouwer in **hoofdberoep**. Bij 21 van hen vormen de landbouwactiviteiten het volledige gezinsinkomen, bij negen landbouwers met landbouw als hoofdberoep is er buiten de landbouw nog een aanvullend inkomen. In de gevallen dat er twee bedrijfsleiders zijn, komt het zowel voor dat beide bedrijfsleiders voor het inkomen volledig afhankelijk zijn van de landbouwactiviteiten voor hun inkomen, maar ook dat één van beiden er 100% van afhangt en de landbouw voor de andere slechts een aanvullend inkomen betekent. In de aantallen in deze paragraaf wordt het landbouwbedrijf bekeken als voor de bedrijfsleider voor wie de landbouwactiviteit van het bedrijf het belangrijkste is. Eén betrokken gebruiker is landbouwer in bijberoep, waarbij de niet-landbouwactiviteit het hoofdaandeel van het gezinsinkomen vormt en zeven landbouwers zijn (als enige bedrijfsleider) **gepensioneerd**. Bij hen varieert het aandeel inkomen uit landbouw op het totale inkomen tussen ongeveer de helft en nauwelijks iets. Bij één geënquêteerd landbouwbedrijf werd deze informatie niet verzameld, omdat niet met de bedrijfsleiders zelf gesproken werd.

Voor de 56 betrokken landbouwers uit Tabel 6 (met uitzondering van één bedrijf met een uitzonderlijk grote bedrijfsoppervlakte), bedraagt **de gemiddelde bedrijfsoppervlakte** van de betrokken bedrijven 57 ha. De gemiddelde bedrijfsoppervlakte is hoog in vergelijking met de gemiddelde bedrijfsoppervlakte van land- en tuinbouwbedrijven in Vlaanderen van 27 ha (Dept. L&V, 2022²³).

²³ <https://landbouwcijfers.vlaanderen.be/landbouw/totale-landbouw/schaalgrootte-areaal>

Op een van de bevroegde bedrijven wordt er op vandaag aan **hoevetoerisme** gedaan in de vorm van huifkartochten. Drie bedrijven zijn momenteel **zorgboerderij** en bij één landbouwer leeft er wel interesse voor in de toekomst. Op zeven bedrijven is **hoeveverkoop** aanwezig, via hoevewinkel, automaat of loods (aardappelen, vlees, eieren, melk, aardbeien, dessertjes, hooi,...). Er zijn geen bedrijven die volledig als biologische landbouwer gecertificeerd zijn, maar enkele landbouwers zoeken wel bewust naar methodes om ecologisch duurzaam te boeren. Acht landbouwers hebben momenteel een **beheerovereenkomst** (BO) lopen, drie andere zijn wel geïnteresseerd in dergelijke werkwijzen. Voor hen allemaal geldt dat met het nieuwe GLB na afloop van de beheerovereenkomst moet bekeken worden wat nog kan als BO en wat als ecoregeling. Op 21 bedrijven is er één of andere vorm van **energieproductie** aanwezig, met als meest voorkomende zonnepanelen. Voor twee overige landbouwers hangt de investering in zonnepanelen af van de mogelijkheden tot stalvernieuwing.

Terwijl er enkele uitbollende landbouwers zijn, getuigen de vele recente en geplande investeringen van een **grote dynamiek** binnen de land- en tuinbouw in de perimeter en van consolidering of uitbreiding van het bedrijf met het oog op de toekomst. Zowel voor de gewenste investeringen als voor de keuze van teelten en bodembewerkingsmethodes stellen de landbouwers zich af op de markt en de regelgeving. In het huidige tijdsgewricht zijn het vooral de veeteeltbedrijven die voor de grote keuzes op korte termijn sterk afhankelijk zijn van de concrete uitwerking van de beleidskeuzes inzake landbouw, milieu en natuur.

5 EFFECTENBESCHRIJVING

Dit hoofdstuk biedt een overzicht van de gevolgen van de aanleg van een oeverzone met veelal houtige begroeiing op de landbouwsector en op de individuele bedrijven.

Op het moment van de opmaak van het LER liggen er nog geen concrete oeverzoneplannen of scenario's op tafel. De opdrachtgever leverde een werkperimeter aan van 15 m langs beide oevers van de Desselse en de Zwarte Neet. Op basis van deze perimeter zijn de betrokken landbouwers geselecteerd (gekend als gebruiker op 31 mei 2021) en zijn de gesprekken met de landbouwers aangevat. De bezochte landbouwers geven aan dat ze **bezorgd** zijn dat **ook buiten die perimeter landbouwoppervlakte verloren** zou gaan, of minder geschikt zou worden, bijvoorbeeld door bijkomende gebruiksbeperkingen, schaduw van hoge vegetatie, vernatting (al is dat geen doel van dit oeverzoneproject) of omdat het resterende perceel te klein wordt. Daarom en omdat er verwacht wordt dat landbouwers met ruilgrond zullen moeten gecompenseerd kunnen worden, gaf de opdrachtgever aan dat het ook mogelijk zou zijn volledige percelen aan te kopen. Die zouden ofwel kunnen ingezet worden als ruilgrond om betrokken landbouwers te compenseren, ofwel om een bredere oeverzone te realiseren (en eventueel andere doelstellingen die kaderen in het Strategisch project "Meer veerkracht voor de vallei van de Kleine Nete"²⁴). Sommige elementen in het LER worden, louter informatief, dan ook besproken zowel voor de perimeter als voor de volledige percelen die grenzen aan de waterlopen.

5.1 EFFECTEN OP DE LANDBOUWSECTOR

Het direct verlies aan gebruiksoppervlakte zal afhankelijk zijn van de oppervlakte die ingenomen wordt door de ingerichte oeverzone. In geval er over de volledige lengte van het projectgebied langs beide oevers van de waterlopen een strook van 15 m breed zou worden ingericht, betekent dat 23,9 ha uit landbouwgebruik nemen.

De totale betrokken oppervlakte van 23,9 ha in landbouwgebruik bestaat uit 19,3 ha grasland, 4,2 ha maïs (waarvan 3,6 ha met voor-/nateelt gras of een ander vanggewas), 0,2 ha aardappelen en 0,1 ha zaad- en plantgoed of sierplanten en 0,1 ha poelen of begraasde niet-landbouwgrond.

Het verlies aan productieve landbouwgrond ligt voor de landbouwsector heel moeilijk. Iedere ha grond zorgt voor een economische meerwaarde. Een stuk landbouwgrond kan voor een landbouwbedrijf meerdere functies hebben, zoals

- zorgen voor input voor andere productieprocessen bv. ruwvoeder voor dierlijke productie
- zorgen voor mestafzet
- zorgen voor grasweide
- zorgen voor inkomen bij bv. teelt en verkoop van akkerbouwgewassen, hooi
- zorgen voor een jaarlijks vast inkomen d.m.v. Europese landbouwpremies
- zorgen dat kan voldaan worden aan randvoorwaarden of conditionaliteiten om in aanmerking te komen voor steun
- ...

²⁴ www.dekleinenete.be > Projecten > Strategisch project 2

Tabel 8: aantal bedrijven per klasse van absolute oppervlaktebetrokkenheid, rekening gehouden met de volledige percelen

Betrokken bedrijfsoppervlakte	Aantal bedrijven	Oppervlakte (in ha)	Oppervlakte t.o.v. totale oppervlakte van de betrokken percelen (in %)
< 1,5 ha	22	17	7%
1,5 <= x < 3 ha	14	30	12%
3 <= x < 5 ha	7	28	11%
5 <= x < 15 ha	8	74	29%
15 < x <= 30 ha	5	103	41%
Totaal	56	252	100%

Bron: enquête 2022 – 2023, perceelsregistratie 2021 (Dept L&V) en eigen berekeningen

De absolute oppervlaktebetrokkenheid is in dit geval de totale oppervlakte van de volledige gebruikspcelen die (gedeeltelijk) in de perimeter liggen. Mocht zich de opportuniteit voordoen om een strategisch gelegen perceel te verwerven in het kader van dit oeverzoneproject, zou een deel van deze grond terug ingezet kunnen worden als ruilgrond.

Voor 22 van de 56 landbouwers is minder dan 1,5 ha grond betrokken in het project als de volledige percelen in rekening worden gebracht. In het totaal gaat het voor deze groep bedrijven samen om 17 ha. 21 landbouwers met een oppervlakte van betrokken percelen tussen 1,5 en 5 ha, zorgen voor 58 ha (23%). 29% van de oppervlakte van betrokken percelen wordt door acht landbouwers gebruikt met elk een gebruik tussen 5 en 15 ha en 41% door vijf landbouwers met elk een inbreng tussen 15 en 30 ha. Zo zijn 13 landbouwers betrokken met in totaal 177 (70%) ha landbouwgrond.

Relatieve oppervlakte in het deelgebied

Naast het verlies aan absolute oppervlakte, is ook het relatieve aandeel van het verlies aan gronden ten opzichte van de totale bedrijfsoppervlakte van belang. Het effect zal des te groter zijn, naarmate het bedrijf kleiner is in oppervlakte. Voor de landbouwers die geënuquêteerd zijn, is als totale bedrijfsoppervlakte de door hen vermelde oppervlakte gebruikt. Voor de andere landbouwers is gewerkt met de bedrijfsoppervlakte volgens de perceelsregistratie van 2021.

Op Kaart 7 in de bijlage bij het vertrouwelijk deel van dit rapport zijn de percelen ingekleurd volgens de klasse van relatieve betrokkenheid van grondoppervlakte ten opzichte van het totale bedrijfsareaal van de landbouwer voor een strook van 15 m breed langsheen beide oevers van de waterlopen.

Binnen een perimeter van 15 m langs beide oevers van de waterlopen

Uitgedrukt in een relatieve oppervlakte betrokkenheid binnen de perimeter (gebruiksoppervlakte van landbouwbedrijf in perimeter t.o.v. de totale bedrijfsoppervlakte) varieert de betrokkenheid van de landbouwers tussen de 0% en 12%. Tabel 9 geeft het aantal landbouwers weer per klasse van relatieve oppervlaktebetrokkenheid binnen de perimeter van 15 m langs beide oevers van de waterlopen. Daarnaast is de totale oppervlakte per klasse binnen de perimeter en het procentuele aandeel van deze oppervlakte weergegeven. Voor het grootste deel van de landbouwers is het aandeel van hun gebruiksoppervlakte binnen

de perimeter klein (< 1%). Dit is enerzijds te verklaren door de aard van de studieperimeter (een relatief smalle strook) en het feit dat veel landbouwers slechts met één perceel betrokken zijn, anderzijds doordat in deze categorie de landbouwbedrijven met de grootste bedrijfsoppervlakte zitten, waardoor de verhouding van de betrokken oppervlakte ten opzichte van de bedrijfsoppervlakte daalt. Omgekeerd bestaat de categorie met een relatieve betrokken oppervlakte van 6 tot 12% ten opzichte van de bedrijfsoppervlakte vier van de zeven kleinste landbouwbedrijven wat oppervlakte betreft. Ten opzichte van een kleine bedrijfsoppervlakte, weegt ook een kleine betrokken oppervlakte al sneller door. Drie van de vier landbouwers die met de grootste absolute oppervlakte in de perimeter betrokken zijn, zitten in de categorie met een relatieve betrokken oppervlakte van 2,5 tot 6% ten opzichte van de bedrijfsoppervlakte.

Tabel 9: aantal bedrijven per klasse van relatieve oppervlaktebetrokkenheid in het projectgebied

Betrokken oppervlakte t.o.v. bedrijfsareaal	Aantal bedrijven	Oppervlakte (in ha)	Oppervlakte t.o.v. totale perimeter (in %)
< 1%	32	6,1	26%
1 - 2,5%	11	6,4	27%
2,5 - 6%	9	10,1	42%
6 - 12%	4	1,3	5%
Totaal	56	23,9	100%

Bron: enquête 2022 – 2023, perceelsregistratie 2021 (Dept L&V) en eigen berekeningen

Volledige percelen

Als we dezelfde analyse maken voor oppervlakte van de volledige betrokken percelen, dan zien we dat de relatieve oppervlaktebetrokkenheid varieert van 0% tot 89%. Voor 22 bedrijven bedraagt die minder dan 5% van hun bedrijfsoppervlakte. Deze bedrijven gebruiken samen 34 ha grenzend aan de Zwarte en/of Desselse Neet. Bij 15 bedrijven bedraagt dit aandeel echter meer dan 20% en bij 7 bedrijven zelfs meer dan 40%. Samen gaat het voor deze 15 bedrijven om een oppervlakte van 140 ha of 56% van de oppervlakte van het gebied.

Tabel 10: aantal bedrijven per klasse van relatieve oppervlaktebetrokkenheid, rekening houdend met de volledige percelen

Betrokken oppervlakte t.o.v. bedrijfsareaal	Aantal bedrijven	Oppervlakte (in ha)	Oppervlakte (in %)
< = 5%	22	34	13%
5 < x <= 20%	19	78	31%
20 < x <= 40%	8	75	30%
40 < x < 90%	7	65	26%
Totaal	56	252	100%

Bron: enquête 2022 -2023 en eigen berekeningen

Combinatie absolute en relatieve inbreng

15 m strook

Uit Tabel 11 valt af te lezen dat voor 24 bedrijven die met minder dan 30 are betrokken zijn het relatieve aandeel van de bedrijfsoppervlakte ook minder is dan 1%. 41 bedrijven zijn ofwel met minder dan 30 are betrokken óf met minder dan 1% van hun bedrijfsareaal. 15 andere bedrijven zijn met meer dan 30 are betrokken én de betrokken oppervlakte is meer dan 1% van de totale bedrijfsoppervlakte, voor drie van deze bedrijven is de betrokken oppervlakte meer dan 5% van de totale bedrijfsoppervlakte. Voor de negen landbouwers die met de grootste absolute oppervlakte in de perimeter liggen, vertegenwoordigt die oppervlakte ook meer dan 1% van de bedrijfsoppervlakte.

Tabel 11: aantal landbouwbedrijven per klasse van absolute en relatieve oppervlaktebetrokkenheid in de perimeter

Betrokken oppervlakte	< =1%	1 - 5%	> 5%	Totaal
< 0,3 ha	24	6	3	33
0,3 – 1 ha	8	7	2	17
> 1 ha		5	1	6
Totaal	32	18	6	56

Volledige percelen

Bekijken we de combinatie van absolute en relatieve oppervlaktebetrokkenheid rekening houdend met de volledige betrokken percelen (Tabel 12), dan zien we dat voor 14 bedrijven die met minder dan 1,5 ha betrokken zijn het relatieve aandeel van de bedrijfsoppervlakte minder is dan 5% van de totale bedrijfsoppervlakte is. 30 bedrijven zijn ofwel met minder dan 1,5 ha betrokken óf met minder dan 5%. 26 andere bedrijven zijn met meer dan 1,5 ha betrokken én de betrokken oppervlakte is meer dan 5% van de totale bedrijfsoppervlakte. Voor zes van deze bedrijven is de betrokken oppervlakte tussen de 20 en 40% van de totale bedrijfsoppervlakte en voor vijf tussen 40 en 90%.

Tabel 12: aantal landbouwbedrijven per klasse van absolute en relatieve oppervlaktebetrokkenheid rekening houdend met de volledige betrokken percelen

Oppervlakte betrokken percelen	< = 5%	5 - 20%	20 - 40%	40 - 90%	Totaal
< 1,5 ha	14	4	2	2	22
1,5 - 5 ha	7	10	2	2	21
5 - 15 ha	1	5	1	1	8
15 - 30 ha			3	2	5
Totaal	22	19	8	7	56

Belang en betekenis van de gronden voor de betrokken landbouwers

In de enquête werd gepolst naar de waardering die de landbouwers geven aan hun gronden. Op de vraag of de gronden binnen het project belangrijk zijn voor het bedrijf antwoorden het overgrote deel (25 /39) van de geënquêteerde landbouwers dat deze gronden “zeer belangrijk” zijn voor hun bedrijf. Zes landbouwers

spraken zich er niet over uit. Bij de overige landbouwers die aangaven dat de gronden binnen de projectperimeter matig tot niet belangrijk waren, kwam de opmerking meermaals terug dat het belang van die oppervlakte toeneemt als er elders nog grond ingenomen wordt voor een overheidsinitiatief.

Tabel 13 geeft weer in hoeverre de betrokken landbouwers oordelen dat hun **bedrijfsvoering in het gedrang** komt als het project wordt uitgevoerd. Zeven landbouwers geven aan dat dit “zeker wel” tot “waarschijnlijk wel” het geval is, tien landbouwers geven aan “waarschijnlijk niet” en drie landbouwers oordelen dat dit “zeker niet” het geval is.

De grootste groep (19 van de 39 geënquêteerden) doet hierover echter geen uitspraak. Zij (maar ook een deel van de landbouwers die wel een keuze maakten tussen “waarschijnlijk niet” of “waarschijnlijk wel”) geven aan dat er nog te veel onzekerheden spelen om te kunnen zeggen of hun bedrijfsvoering door de aanleg van een natuurlijke oeverzone in het gedrang zou komen of significant zou moeten omgegooid worden. Er worden onzekerheden genoemd op niveau van het project (voornamelijk : Hoe hoog zou de eenmalige of jaarlijkse vergoeding zijn? Zal de rest van het overblijvende perceel vernatten?) en op niveau van het landbouw- en natuurbeleid in Vlaanderen (Welke vorm van landbouw zal nog kunnen? Zal elders (gebruiks)grond van mij ingepalmd worden door een overheidsinitiatief? Wat zullen de toekomstige beperkingen (bv. afstandsregels voor bemesting of teelt) zijn rondom de oeverzone?.

Tabel 13: komt de bedrijfsvoering in het gedrang wanneer het project wordt uitgevoerd?

Komt bedrijfsvoering in gedrang?	Aantal bedrijven
Zeker wel	3
Waarschijnlijk wel	4
Waarschijnlijk niet	10
Zeker niet	3
Geen uitspraak	19
Totaal	39

Bron: enquête 2022 - 2023 en eigen berekeningen

Tabel 14 toont aan dat voor de bedrijven de betrokken gronden belangrijk zijn voor de afzet van mest, productie van ruwvoeder, inkomensvorming via verschillende aspecten, activatie van premies, inkomensvorming specifiek uit akkerbouwteelten en beweiding, al dan niet specifiek op een huiskavel met drinkplaatsen langs de waterlopen. Verschillende landbouwers geven daarbij aan dat eigenlijk bijna alle gevolgen van toepassing zijn, maar kunnen toch een beperkt aantal gevolgen selecteren die er bovendien springen. Eén landbouwer geeft toe dat het oppervlakteverlies van die strook, op die locatie voor hem op zich eigenlijk geen (noemenswaardige) impact zou hebben. Hij benadrukt echter wel dat het geheel van verstrengende regelgeving en toenemende gebiedsactiviteit van de overheid met altijd maar grotere beperkingen voor landbouw tot gevolg, wèl serieus begint door te wegen.

Tabel 14: De grootste gevolgen voor de landbouwbedrijven indien alle gronden binnen de projectperimeter betrokken worden in maatregelen, waarbij gemiddeld 2,1 gevolgen per landbouwer werden gerapporteerd

Grootste gevolgen	Aantal bedrijven
Toename mestoverschot	21
Toename ruwvoedertekort	20
Inkomensverlies	15
Verlies premies	15
Tekort akkerland	3
Tekort weide	2
Huiskavel en/of drinkplaatsen kwijt	2
Stijging vaste kosten	2

Bron: enquête 2022 - 2023 en eigen berekeningen

Bij alle landbouwers kwam ter sprake dat **de mate van impact afhankelijk is van de oppervlakte die ze feitelijk zouden verliezen**, waarbij niet alleen rekening gehouden moet worden met de meters tot de waterloop die zouden ingenomen worden door de natuurlijke oeverzone, maar ook met meer of minder effect van **schaduw, vernatting of bijkomende gebruiksbeperkingen** (bv. afstandsregels aangaande bemesting of gebruik van gewasbeschermingsmiddelen).

Is verkoop of pachtafstand een optie?

Van de **geënquêteerde landbouwers** zijn er vijf die het **zien zitten** om hun grond binnen de besproken perimeter te verkopen, of de pacht voor die oppervlakte op te geven. Dat wil zeggen dat ze geïnteresseerd zijn om het bod te horen en te bekijken wat dat kan betekenen in hun situatie. Eén landbouwer sprak daarbij over een termijn van ongeveer 5 jaar waarna hij zou stoppen met zijn landbouwactiviteit. Voor één van hen kan dat absoluut enkel over de oeverstrook gaan. 23 landbouwers **zien het niet als een mogelijkheid** om hun gronden binnen het projectgebied te verkopen of pachtafstand te doen en hun bedrijfsvoering verder te zetten op de resterende gronden. Van hen is er wel één landbouwer die een perceel een eind buiten het projectgebied kan aanbieden aan een geïnteresseerde overheidsinstantie. Enkele landbouwers sluiten echter dicht aan bij de tien landbouwers die **nog niet weten** of ze afstand willen doen van hun gronden. Dat is immers afhankelijk van de mogelijke opties. Kan het een vegetatie worden waar nog enig inkomen uitgehaald wordt, landbouwkundig of via een soort beheerovereenkomst? Zou de oppervlakte kunnen meetellen voor verplichtingen waar men sowieso aan moet voldoen, zoals GLB-conditionaliteit? Twee van deze tien landbouwers geven aan dat deze vragen gelden voor de volledige percelen die grenzen aan de waterlopen.

Bij de **niet-geënquêteerde, maar wel telefonisch gesproken landbouwers** varieerde de bereidheid om afstand te doen van de grond van absoluut niet bereid tot een meer neutrale houding, waarbij de begrijpelijke voorkeur is om geen oppervlakte te verliezen. Verschillende situaties deden zich hier voor, waarbij de grond bijvoorbeeld geen eigendom is, nogal ver van de bedrijfszetel gelegen is, de gunsten van de grond maar beperkt voor de gecontacteerde gebruiker zijn of de besproken strook toch al een te nat stuk is, of al onder een beheerovereenkomst ligt.

Betrokkenheid bij andere overheidsinitiatieven?

Zeven van de geënquêteerde landbouwers zijn betrokken (geweest) bij andere overheidsprojecten met grondonteigening of ondervinden impact van de Programmatorische Aanpak Stikstof (PAS). Het gaat over het bebossingsproject Mol-Postel (3 landbouwers), de Liereman, Turnhouts Vennengebied, oeverzones bij de Zegge, structuurverbeterings- of vernattingsinitiatief aan de Grote Nete in Olmen en Balen of Geel en Meerhout, of algemeen aangeschreven in het kader van structuurherstel- en vernattingsplannen in de omgeving van 's Gravendel of de watermolen van Retie. Voor deze landbouwers telt niet zozeer het effect van dit oeverzoneproject op zich, maar het geheel van al geleden schade en in de toekomst mogelijke impact van al deze initiatieven en beleidskeuzes. Zij vragen dat hun bedrijf holistisch benaderd wordt en met lange termijnvisie. Dat is niet zomaar mogelijk doordat er sprake is van verschillende initiatiefnemers en verschillende timing van de initiatieven. Het is aangewezen om deze landbouwers voorbereid en met extra attentie en begrip te benaderen. Buiten deze zeven landbouwers leven er nog enkele andere veehouders met onzekerheden in het kader van de PAS. Voor sommigen onder hen gaat het over een vergunning die op korte termijn moet vernieuwd worden, terwijl de vereisten nog niet duidelijk zijn, voor anderen gaat het eerder over onzekerheid voor de plannen op langere termijn.

6 REMEDIËRENDE MAATREGELLEN

Tijdens de gesprekken met de landbouwers werd ook gepolst naar mogelijke flankerende maatregelen die zouden kunnen worden uitgewerkt om de gevolgen van het project te milderen.

Voor dit project zijn er momenteel nog geen concrete flankerende maatregelen goedgekeurd. Een flankerend beleid kan het verlies aan landbouwareaal op het niveau van de sector niet compenseren. De doelstelling van het flankerend beleid is om op niveau van de individuele bedrijven milderende maatregelen aan te reiken.

Ruilgrond of financiële vergoeding?

Om het verlies aan grond te compenseren verkiezen 23 van de 39 landbouwers **ruilgrond** boven geld (zie Tabel 15). De totale vraag naar ruilgrond bedraagt ongeveer 14,1 ha. Acht landbouwers verkiezen **uitbetaald** te worden en verder te boeren op de gronden buiten het project. Zij hebben 4,0 ha in gebruik in de perimeter. Zeven landbouwers houden het erop dat ze **pas een voorkeur kunnen uitspreken als ze concreet** weten wat de vergoeding zou inhouden. Deze groep representeert 2,4 ha in de perimeter.

Tabel 15: Aantal landbouwers met voorkeur voor ruilgrond of vergoeding en bedrijfsvoering verder zetten buiten project

Voorkeur	Aantal bedrijven	Oppervlakte (ha)	
		Volledige percelen	In de perimeter
Ruilgrond	23	117	14,1
Vergoeding	8	33	4,0
Ruilgrond of vergoeding afhankelijk van aanbod	7	37	2,4
Geen antwoord	1	5	0,5
Totaal	39	191	21,0

Bron: enquête 2022 - 2023 en eigen berekeningen

Verschillende landbouwers kaarten aan dat zinvolle ruilgrond voor de kleine oppervlakte van een oeverstrook, in een gebied waar bijna alle percelen omringd of doorkruist worden met grachten, moeilijk te realiseren is. Een aantal landbouwers kiest enkel voor ruilgrond als het volledige perceel zou kunnen uitgeruild worden. Daartegenover zijn er landbouwers die kiezen voor een financiële vergoeding, omdat dit de enige realistische oplossing lijkt, ook al zouden ze liever ruilgrond hebben. Bij een aantal landbouwers hangt de keuze behalve **van de concrete uitwerking** ook af van **de termijn van de effectieve realisatie**.

Tabel 16 geeft aan **welke prioriteiten de landbouwers stellen voor ruilgrond**. Voor 17 van de 29 landbouwers (die aangaven ruilgrond te verkiezen of nog geen voorkeur te kunnen uitspreken) is de hoofdprioriteit voor een ruilperceel dat het een **aaneengesloten geheel** zou vormen met een reeds beschikbaar geheel. Het is logisch dat deze prioriteit door zoveel landbouwers genoemd wordt, omdat door de vorm van de projectperimeter de uit te ruilen oppervlakte voor de meeste betrokkenen veel te klein is om op zich een bruikbaar perceel te vormen. Enkel voor een beperkt aantal landbouwers met de hoogste

////////////////////////////////////

oppervlaktebetrokkenheid, zou met en volwaardig perceel kunnen gecompenseerd worden. Negen landbouwers halen aan dat het **behoud van oppervlakte** het belangrijkste is. Daarbij wordt meermaals benadrukt dat het de mestafzetruimte is die minstens gelijk moet blijven. Deze prioriteit wordt enerzijds samen met andere prioriteiten vermeld, anderzijds werd ze door sommige landbouwers niet gekozen, omdat het beschouwd wordt als een evidente basisvoorwaarde. Bij de acht landbouwers die de **afstand tot de bedrijfszetel** het belangrijkste vinden, zijn er enkele van wie de bedrijfszetel een eind buiten de projectperimeter ligt. Voor vijf landbouwers is het essentieel dat de **bodem minstens even geschikt** is voor hun landbouwgewassen en vier landbouwers die met hun huiskavel betrokken zijn in de perimeter, hopen dat ruilgrond buiten de oeverzone hun huidige **huiskaveloppervlakte** in stand kan houden.

Enkele landbouwers duiden al een concreet (wel of niet bebost) perceel aan in de buurt van het betrokken perceel als geschikte ruilgrond voor hun bedrijf. Deze suggesties worden opgenomen in het vertrouwelijk deel van het rapport.

Tabel 16: Prioriteiten voor ruilgrond aangehaald door de bedrijfsleiders, waarbij gemiddeld 1,1 prioriteit per landbouwer werd gerapporteerd

Prioriteiten ruilgrond	Aantal bedrijven
Aaneensluitend geheel (aan al beschikbaar perceel)	17
Behoud oppervlakte	9
Afstand tot bedrijfszetel	8
Bodemkwaliteit	5
Behoud oppervlakte huiskavel	4

Bron: enquête 2022 – 2023 en eigen berekeningen

Een projectmatige herinrichting van landbouwpercelen in het gebied?

Hoewel de geënquêteerde landbouwers duidelijk een principiële voorkeur hebben voor een compensatie met ruilgrond in plaats van een uitbetaling, zijn er weinig die heil zien in **een projectmatige herinrichting van de landbouwpercelen in de omgeving van de projectperimeter**. Inrichtingsinstrumenten omvatten ook instrumenten als dienstenvergoeding en beheerovereenkomst, maar in de gesprekken werd de vraag toegespitst op herverkaveling. Tabel 17 geeft aan dat vijf landbouwers wel potentieel zien in een herverkavelingsproject om de kavelstructuur **in de omgeving van de projectperimeter** te verbeteren voor de landbouw. Elf landbouwers vinden dat duidelijk niet en de meerderheid van de landbouwers kan het niet inschatten of staat er neutraal tegenover. Terwijl de ene landbouwer opmerkt dat grotere (blokken van) kavels altijd gunstiger zijn, meent de andere dat grotere kavels alleen maar nog meer gegadigden (bv. uit Nederland) zou aantrekken en de grondendruk doet stijgen. Andere redenen waarom er weinig animo is voor een inrichtingsproject zijn: complexe gebruiks- en eigendomssituatie, puzzelen met percelen wordt bemoeilijkt door grachtenstructuren en zonken op verschillende plaatsen in percelen, misschien gaat er dan nog meer oppervlakte naar natuur of recreatie of de kern van het bedrijf ligt niet in dat gebied.

Sowieso zou voor zo'n inrichtingsproject de perimeter ruimer moeten genomen worden dan de 15 m die als werkperimeter is afgebakend langs de waterlopen.

Tabel 17: aantal landbouwers die inrichtingsinstrumenten (herverkaveling, grondenbank/grondenruil, dienstenvergoeding, beheerovereenkomsten,...) interessant achten

Inrichtingsinstrumenten interessant	Aantal bedrijven	
	voor landbouwstructuur in omgeving project	voor toekomst van uw bedrijf
Ja	5	4
Nee	11	18
Ik weet niet	23	17
Totaal	39	39

Bron: enquête 2022 - 2023 en eigen berekeningen

Wanneer de vraag toegespitst wordt op de **toekomst van het eigen bedrijf**, zijn meer landbouwers duidelijk dat een uitgebreid herverkavelingsproject in de omgeving van de oeverzone niet wenselijk is. Dat komt onder meer omdat een aantal landbouwers doorheen de jaren voor het eigen bedrijf al een betrekkelijk interessante perceelsstructuur hebben kunnen realiseren. Omgekeerd zijn er ook twee landbouwers die wel baat zien in herverkaveling voor hun bedrijf, terwijl ze geen uitgesproken mening hebben over de wenselijkheid voor de omgeving van het projectgebied. De kern van hun bedrijf ligt echter een eind buiten de projectperimeter.

Interesse in het beheer van landschap of natuur tegen vergoeding?

Dertien landbouwers zijn geïnteresseerd om mee in te staan voor het beheer van landschap of natuur tegen vergoeding, afhankelijk van de voorwaarden, of gaven aan informatie te willen ontvangen over wat dat concreet zou inhouden ("**Ja**" of "**Weet niet**" als antwoord op de vraag hierover). Daarbij ging het vooral over heel lokaal bijdragen, bijvoorbeeld met een **beheerovereenkomst** op het eigen perceel. Onder deze landbouwers zijn er vijf die een beheerovereenkomst met de VLM hebben of recent hadden. Eén landbouwer heeft niet meteen zelf inzetbare machines hiervoor, maar wilt wel bekijken hoe het kan passen in de bedrijfsvoering, omdat hij er win-win mogelijkheden voor landbouwers en samenleving in ziet. Eén landbouwer ziet het wel zitten om ruimer maaiwerk uit te voeren, een andere landbouwer zou eventueel een motorzaag en klepelmaaier kunnen inzetten, voor beiden afhankelijk van de voorwaarden.

25 landbouwers antwoordden "**Nee**" op de vraag of ze geïnteresseerd zijn om, eventueel samen met andere landbouwers, in te staan voor het beheer van landschap of natuur. Onder hen zijn er wel die impliciet aangeven geïnteresseerd te zijn in alle opties: als de oeverzone er effectief komt ter hoogte van dit perceel, **wat zijn de alternatieven voor verkoop of pachtafstand? Welke vergoeding zou tegenover welke beperkingen of voorwaarden staan?** Drie van hen hebben of hadden recent een beheerovereenkomst met de VLM. De aangehaalde redenen waarom men eerder niet geïnteresseerd is, zijn: geen tijd (3), gevorderde leeftijd (3), geen geschikt eigen materiaal (1) of omdat ze enkel hun eigen percelen willen beheren (niet altijd als expliciete opmerking genoteerd).

Helpen met het ruimen of maaien van de waterlopen, willen zowel een landbouwer die "weet niet" als een landbouwer die "nee" heeft geantwoord. Dit specifiek beheerwerk kan volgens hen een win-win opleveren

voor landbouwers en maatschappij: door het grote eigenbelang voor landbouwers, zullen landbouwers snel (bv. bij acute dreiging van overstroming) en mogelijks goedkoper bereid en beschikbaar gevonden worden dan de minder betrokken algemene aannemers. Bovendien zouden ze, als er *best practices* bekend zijn tegen het verspreiden van onkruid via dergelijke beheerwerken, daar zorgvuldig mee omgaan, omdat ze het belang daarvan zelf goed aanvoelen.

Het zou bijdragen aan de compensatie als een afspraak over natuurvriendelijk beheer tegen vergoeding op een eigen gebruiksperceel zou kunnen **meetellen voor conditionaliteiten** die het **GLB** oplegt.

Suggesties van de landbouwers

Sommige landbouwers hebben zelf concrete suggesties om de impact van een oeverzone op hun bedrijf te milderen. Een aantal van die suggesties zijn bedrijfsspecifiek en worden opgenomen in het vertrouwelijk deel van dit rapport. Een aantal suggesties kwamen bij meerdere landbouwers terug en worden hier vermeld:

- Als er toch nog zou mogen **beregend worden vanuit de waterlopen** zolang die goed gevuld zijn, zou verlies aan oppervlakte door een oeverzone deels gecompenseerd worden door behoud van een optimale vruchtbaarheid op het overblijvend perceel.
- **Perceelsgrachten mogen dempen** kan als voordeel hebben dat het overblijvende perceel bewerkbaar blijft (bijvoorbeeld omdat het kan aansluiten bij een aangrenzend perceel)
- Als het **perceel een beetje bol gelegd** mag worden, kan een eventuele verminderde werking van afvoergrachten gecompenseerd worden.

7 VRAGEN/SUGGESTIES VAN BETROKKEN LANDBOUWERS

De geënquêteerde landbouwers maakten volgende opmerkingen en suggesties:

In het licht van het algemene landbouw- en natuurbeleid

- Uit de gesprekken met de betrokken landbouwers klinkt zeer luid de roep naar perspectief en zekerheid over de toekomst. Ze vragen dan ook dat de inrichting van een oeverzone langs de Zwarte en Desselse Neet **ingebed wordt in een langetermijnvisie voor de regio**. Het is belangrijk dat ze weten waar ze aan toe zijn om hun bedrijfskoers te kunnen uitzetten. Men is bang dat ze woordbreuk van de overheid zouden ervaren door verder doorgedreven inrichtingsinitiatieven op een later tijdstip, dat ze 'afgestraft' zouden worden als ze nu meegaan in de inspanningen die van hen gevraagd worden voor de doelstellingen van het oeverzoneproject. Het voelt voor verschillende landbouwers immers wrang dat er zo'n focus op het gebied ligt, net doordat de bovenlopen van de Kleine Nete tot de 'beste' waterlopen van Vlaanderen behoren. Concrete vragen die ze zich hier onder andere stellen, zijn:
 - o Tot waar mogen we bemesten als er een oeverzone wordt aan gelegd?
 - o De doelstelling is niet om op de oever zelf volwaardige natuur te creëren, maar wat als die toch ontstaat? Wat zal de impact zijn op de mogelijkheid om vee te houden of de toegestane bemesting en gewasbeschermingsmiddelen?
 - o Zal er over enkele jaren nog grond ingepalmd worden?

- Een strook voor de oeverzoneverliezen op zich heeft misschien een beperkt effect op de bedrijfsvoering, maar het is **het geheel van beperkingen, onzekerheden, grondverwerving door de overheid dat doorweegt** / zal doorwegen. Voor een aantal landbouwers gaat dit verder dan steeds strengere bemestingsregels (strengere normen, uitbreiding van afstandsregels,...). Zij zijn al betrokken bij andere overheidsinitiatieven, of ondervinden als veehouder een grote impact of onzekerheid onder het stikstofbeleid. Naast zekerheid op vlak van regelgeving, vragen die landbouwers dat de overheden die in het gebied actief zijn de impact op hun bedrijf bekijken in het geheel van de verschillende initiatieven waar ze bij betrokken zijn. In het vertrouwelijk deel van het landbouweffectenrapport wordt aangegeven welke landbouwers eerder al betrokken waren bij overheidsinitiatieven, of nu betrokken zijn in een gebied met grote onzekerheid.
- Zowel oudere landbouwers met of zonder opvolgers als jonge bedrijfsleiders vinden het triest dat het huidige beleidsklimaat jonge, gedreven mensen met grote passie voor het boeren zo bemoeilijkt een koers uit te zetten in de landbouw. Bij verschillende landbouwers leeft de bezorgdheid dat op korte of lange termijn een tekort aan landbouwers en landbouwgrond zal ontstaan, met als gevolg een ontwrichting van onze voedselvoorziening.

Met betrekking tot waterhuishouding

- Bij bijna alle landbouwers leeft de **bezorgdheid dat hun percelen na aanleg van een oeverzone zouden vernatten**. Bijna elk perceel heeft momenteel wel minstens één gracht met afwatering naar de Neet om de waterhuishouding van het perceel geschikt te houden voor de huidige teelt.

Verschillende landbouwers vragen dan ook uitdrukkelijk

- o de grachten in en om het perceel te kunnen openhouden tot in de waterloop
- o dat de waterbeheerder voldoende blijft maaien (en eventueel ruimen), zodat het water in de waterloop voldoende weg kan

Andere landbouwers vragen, eveneens met oog op de waterhuishouding van hun perceel

- o of ze grachten in het perceel, waarlangs nu soms water het perceel ingetrokken wordt, mogen dempen
- o of ze hun perceel een beetje bol mogen leggen
- Hoewel er over sommige percelen verteld wordt dat ze tegen de waterloop te nat zijn om te kunnen bewerken, zijn er ook een heel aantal percelen waarvan **het laagste en natste punt niet tegen de waterloop** ligt, maar verder landinwaarts. Dit is belangrijk bij het inschatten van de impact van het oppervlakteverlies door de aanleg van een oeverzone (verlies van 'het beste/minst natte stuk') en de impact als de bestaande grachten niet meer hun werk kunnen doen.
- Verschillende landbouwers merken op dat de betrokken waterlopen het hele jaar 'vol' staan. Zij begrijpen niet waarom dat **oppervlaktewater niet zou mogen gebruikt worden voor beregening**. Vooral voor wie dicht tegen de waterloop een nat perceel kent, maar enkele meters verder het gras ziet verdrogen, is dit frustrerend. Toch mogen beregenen met dat water, wordt bijgevolg gezien als een manier om oppervlakteverlies door de aanleg van een oeverzone wat te compenseren.
- Een aantal landbouwers opperen om met **kleine stuwen en (natuurlijke) opvangbekkens** te werken. De opvangbekkens zouden kunnen zorgen voor retentie bij overvloed, gecontroleerd, zonder schade, en bij droogte zou het overblijvende, opgevangen water kunnen gebruikt worden voor beregening.

Een stroomopwaarts opvangbekken kan ook helpen op specifieke plaatsen waar de oevers van de waterloop spectaculair afkalven bij grote debieten (bv. wanneer waterzuiveringsstation overstort).

Met betrekking tot ruilgrond

- Ruilgrond is **heel gegeerd**, maar volgende drie elementen worden vernoemd die het realiseren van ruilgrond **wellicht zullen bemoeilijken**:
 - o de te verwerven oppervlakte per gebruiker/eigenaar is door de vorm van de perimeter beperkt
 - o de vele grachten in en rond de percelen maken het onmogelijk om kleine stukjes aan bestaande percelen te 'plakken'
 - o veel gebruikers zijn geen eigenaars

Landbouwers die met een groter aantal meters langs de waterlopen liggen, kunnen misschien makkelijker gecompenseerd worden met een volledig, volwaardig perceel.

- Hier en daar wijzen landbouwers (al dan niet beboste) percelen aan die volgens hen geknipt zijn als ruilgrond voor hen. In het vertrouwelijk deel van het landbouweffectenrapport worden deze suggesties op kaart vermeld. Het gaat onder meer over eigendom van een overheid. Wellicht is het zinvol dat de initiatiefnemer via kaartmateriaal of overleg bekijkt waar er al grond in bezit is van een overheid en onderzoekt wat de mogelijkheden daarvan zijn.

Overige bemerkingen

- Verschillende landbouwers geloven niet dat de structuuraanpassingen en bijkomende schaduw de oplossing gaat zijn, zolang niet **alle woonwijken en stranden aangesloten zijn op de riolering** en er iets gedaan wordt aan de overstorten bij grote regenval. Zij rekenen op de inspanning van de gemeentes om hier zo snel mogelijk vooruitgang in te boeken.
- Enkele landbouwers vermelden dat het huidige oever- en bermbeheer **onkruidverspreiding** in de hand werkt, wellicht door kraan of andere machine verspreid. Ze vragen zich af of er een "best practice" bestaat om die verspreiding te voorkomen en om die op te nemen in de aannemersovereenkomsten. Concreet gaat het over knolcyperus, sint – janskruid en distels. Er leeft ook wel bezorgdheid dat een meer natuurlijke rand langs het perceel voor nog meer onkruiden kan gaan zorgen.
- Rekening houden met **schaduw** bij volgroeide bomen en opbrengstderving bij bepalen compensatie
- **Drinkplaatsen** vrijwaren of helpen herinrichten
- **Beheerovereenkomsten (op maat) – conditionaliteit GLB**
 - o Er zijn een aantal percelen die grenzen aan een van beide waterlopen die onder een beheerovereenkomst liggen. Het is belangrijk dat de landbouwers deze overeenkomst voor de volledige duur van het contract kunnen naleven.
 - o Een aantal landbouwers zien wel mogelijkheden om een natuurlijke oeverzone met houtige begroeiing in te passen in hun bedrijfsvoering. Ze staan open voor medewerking tegen vergoeding, maar de suggesties passen niet binnen bestaande instrumenten. In het

vertrouwelijk deel van het landbouweffectenrapport worden de concrete suggesties van landbouwers vermeld.

- Zou de perceelsoppervlakte ingericht als oeverzone kunnen meetellen als oppervlakte niet-productieve teelten, waar sommige landbouwers volgens het GLB sowieso moeten aan voldoen?
- Er is nog niets gezegd over **recreatie**. Zal de oeverzone bijkomende recreatieve ontsluiting (en vervuiling) met zich meebrengen?
- Heel deel van perimeter niet aangegeven als landbouwgrond: **ook niet-landbouwers betrekken** en sterk aanmoedigen (/ verplichten als dat bij landbouwers zou gebeuren) een bepaalde oppervlakte van hun tuin tegen het water in te richten als bos.

Vraag naar participatief traject

Bij enkele landbouwers klinkt de vraag naar een participatief traject om met zo weinig mogelijk negatieve impact zoveel mogelijk van de doelstellingen van het oeverzoneproject te behalen. Bij andere landbouwers kwam het niet expliciet ter sprake, maar lijken er wel mogelijkheden om participatief tot een constructieve samenwerking te komen. Immers

- de lokale gebruikers kennen de omgeving goed en kunnen valkuilen en wederzijdse opportuniteiten aanbrengen;
- in een evenwichtig samenwerkingsverband (overheid en landbouwers) tot een goede ecologische toestand van de Desselse en Zwarte Nete komen, kan ook landbouwers voldoening schenken. Essentieel daarbij is dat **hun inspanningen voldoende erkend worden en dat dit in de communicatie** rond het project ook uitgedragen wordt. Zo zou het **project een opportuniteit kunnen worden om de landbouw een positiever imago te geven bij het brede publiek**. Heel wat landbouwers snakken naar meer waardering, begrip en een positiever imago.

8 SAMENVATTING EN BESLUIT

Bij het onderzoek naar de effecten van de inrichting van oeverzones langs de Desselse en Zwarte Neet werd een studiegebied afgebakend van 15 m langs beide oevers van de twee waterlopen, tussen de Geelsebaan en het kanaal Dessel-Schoten.

Dit landbouweffectenrapport geeft een beeld van de landbouw die actief is in dit studiegebied. Het gebied ligt voor 67% in agrarisch gebied, 19% in gebied voor wonen of recreatie, 13% in natuurgebieden en 1% andere bestemmingen. De landbouwpercelen liggen bijna volledig in agrarisch gebied, wat in de perimeter voor het overgrote deel overlapt met SBZ-H. Het gebied bestemd voor natuur is eveneens aangeduid als VEN en beschermd cultuurhistorisch landschap.

De totale oppervlakte van het studiegebied bedraagt 45,8 ha, waarvan 23,9 ha in gebruik is door 56 landbouwers. In het studiegebied wordt 81% van de oppervlakte uitgebaat als grasland en 17% als maïs. Andere **voorkomende teelten** zijn aardappelen, zaad- en plantgoed en sierplanten. De gemiddelde oppervlakte van de percelen is iets groter dan het Vlaamse gemiddelde en zal, afhankelijk van welke ruilopties zich voordoen, wellicht wat dalen na de inrichting van oeverzones.

Er liggen geen bedrijfszetels in de perimeter, maar ruim een derde van de betrokken landbouwoppervlakte is wel huiskavel van negen landbouwers.

Om de effecten in kaart te brengen heeft de VLM bij 39 van de 56 landbouwers een enquête gedaan en de resultaten hiervan in een vertrouwelijke bedrijfsfiche opgenomen. De individuele gegevens van deze landbouwers zijn in een afzonderlijk vertrouwelijk rapport beschikbaar gesteld voor de opdrachtgever.

Het grootste deel van de landbouwpercelen in het studiegebied wordt gebruikt door **grondgebonden bedrijven**, hoofdzakelijk rundveebedrijven (66% van de landbouwoppervlakte) maar ook akkerbouwbedrijven (17% van de landbouwoppervlakte), gemengde bedrijven, en twee boomkwekerijen. Daarnaast zijn er enkele gespecialiseerde varkensbedrijven.

Het gebruik binnen het studiegebied is gekenmerkt door een **mix van zeer grote bedrijven tot zeer kleine bedrijven**, waarbij 70% van de landbouwoppervlakte wordt gebruikt door 31 grote tot zeer grote bedrijven. De gemiddelde bedrijfsoppervlakte is groter dan het Vlaamse gemiddelde. 30 van de 39 geënquêteerde landbouwers zijn landbouwers in hoofdberoep en voor 21 is landbouw de enige bron van inkomsten. Zeven zijn er gepensioneerd.

De **leeftijd** van de geënquêteerde landbouwers varieert tussen 24 en 79 jaar oud, met een gemiddelde van 51 jaar. Dat is iets jonger dan de gemiddelde leeftijd van de landbouwers in Vlaanderen. Van de bedrijven met enkel een zaakvoerder boven de 50 jaar geeft een derde aan **opvolging** te hebben, een derde misschien en een derde niet. Bij verschillende bedrijven zijn de plannen rond opvolging de laatste jaren onduidelijk geworden. Bij sommigen door familiale omstandigheden, bij anderen door (de onzekerheden in) het huidige landbouw- en milieubeleid. Vele bedrijven hebben de voorbije jaren wijzigingen doorgevoerd in hun (aandeel) in teelten, diercategorieën of -rassen, of bewerkingstechnieken. Veel landbouwers investeerden nog recent en zijn van plan dit de komende jaren te blijven doen. Er zijn ook verschillende vormen van verbreding aanwezig bij een aantal landbouwers en een aantal andere landbouwers hebben er interesse in. **De landbouw in (de omgeving van) het studiegebied kent dus behoorlijk wat variatie** (leeftijd bedrijfsvoerder, omvang bedrijf, absolute en relatieve betrokkenheid in het studiegebied, ...) **en een grote dynamiek**.

Om de koers van het bedrijf uit te tekenen en de mogelijkheden voor een eventuele opvolger in te schatten, hebben landbouwers perspectief en zekerheid nodig over welke landbouw op welke termijn zal kunnen in de

////////////////////////////////////

- interesse om een zicht te krijgen op de verschillende opties: wat zou het bod zijn bij verkoop en welke jaarlijkse compensaties zouden gelden onder welke voorwaarden?

Bij enkele landbouwers klinkt de vraag naar een **participatief traject** om met zo weinig mogelijk negatieve impact zoveel mogelijk van de doelstellingen van het oeverzoneproject te behalen. Bij andere landbouwers kwam het niet expliciet ter sprake, maar lijken er wel mogelijkheden om participatief tot een constructieve samenwerking te komen.

Binnen de studieperimeter ligt 47% van de oppervlakte niet onder landbouwgebruik. Het gaat dan voornamelijk om woon- en recreatiegebied. Dit aandeel in oppervlakte ondersteunt de vraag van de landbouwers om **ook bij niet-landbouwers te zoeken naar oppervlakte** om de doelstellingen van het oeverzoneproject te realiseren. Als het lukt ook een traject met niet-landbouwers op te zetten, **verhoogt** dat niet alleen **de potentiële oppervlakte voor het oeverzoneproject**, maar ook het **draagvlak bij de landbouwers**. Omgekeerd zal het de **zichtbaarheid van de inspanningen van landbouwers** bij de niet-landbouwers verhogen. Enkele landbouwers vragen aandacht voor erkenning van de inspanningen van landbouw in de communicatie over het oeverzoneproject.

- bereikbaarheid, ligging aan openbare weg
- bodemkwaliteit, geschiktheid voor zelfde teelt
- behoud van zelfde oppervlakte huiskavel
- behoud oppervlakte perceel
- Andere:

* Denkt u dat het inzetten van inrichtingsinstrumenten (herverkaveling, grondenbank/grondenruil,...) interessant zou kunnen zijn om de landbouwstructuur in de omgeving van het project te verbeteren? Ja/nee/weet nog niet

* Denkt u dat het inzetten van inrichtingsinstrumenten (herverkaveling, grondenbank, dienstvergoeding, beheerovereenkomsten,...) interessant kunnen zijn voor de toekomst van uw bedrijf? Ja/nee/weet nog niet

* Blijven de percelen na de aanleg van een houtige oeverzone volwaardige percelen landbouwgrond?

* Zou u geïnteresseerd zijn, eventueel samen met andere landbouwers, in te staan voor het beheer van landschap of natuur, tegen een vergoeding (vb. onderhoud bermen, graslanden, bomen, sloten...)? Ja/nee/weet nog niet; indien ja, wat specifiek:.....

* Heeft u verder nog vragen en/of suggesties rondom dit project?

Deel 6: Wat is nu de volgende stap?

- Algemeen rapport
- Vertrouwelijke bedrijfsfiche : wordt gemaïld alvorens door te geven aan de opdrachtgever

Bijlage B: Fictieve vertrouwelijke bedrijfsfiche

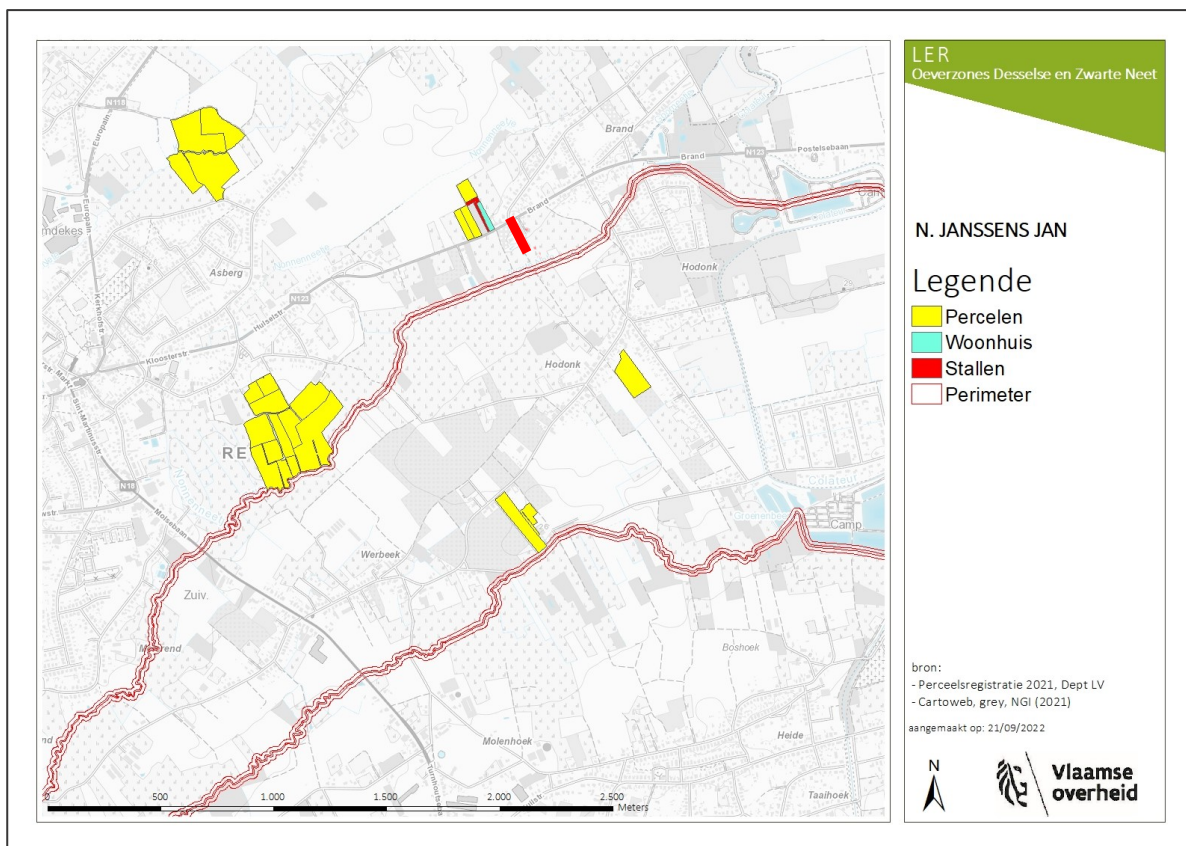
JANSSENS JAN (n)

Jan Janssensstraat 1

2470 Retie

Datum gesprek: 22.09.2022

1 GEOGRAFISCHE SITUERING

Figuur 2: Overzicht alle percelen (perceelsregistratie 2021)

De bedrijfszetel en stallen van Janssens Jan liggen in Retie, ongeveer 300 m ten noorden van de Zwarte Neet. Alle percelen liggen binnen een straal van 2 km van de bedrijfszetel. Buiten de huiskavel zijn de percelen verdeeld over twee grotere clusters, het perceel aan de Desselse Neet en een perceel op Hodonk.

2. BEDRIJFSKENMERKEN

Tabel 18 Bedrijfskenmerken op basis van enquête

Bedrijfskenmerken	
Geboortjaar	1975
Hoofdberoep landbouw	Ja
Bedrijfstype	Gespecialiseerd melkvee
Totale bedrijfsoppervlakte	40 ha
Eigendom/pacht	10 ha eigendom 20 ha pacht 10 ha seizoenspacht
Teeltplan	20 ha gras en grasklaver 15 ha mais 5 ha aardappelen
Dieren	60 melkkoeien 30 stuks jongvee < 1 jaar 30 stuks jongvee 1-2 jaar 2 stieren > 2 jaar

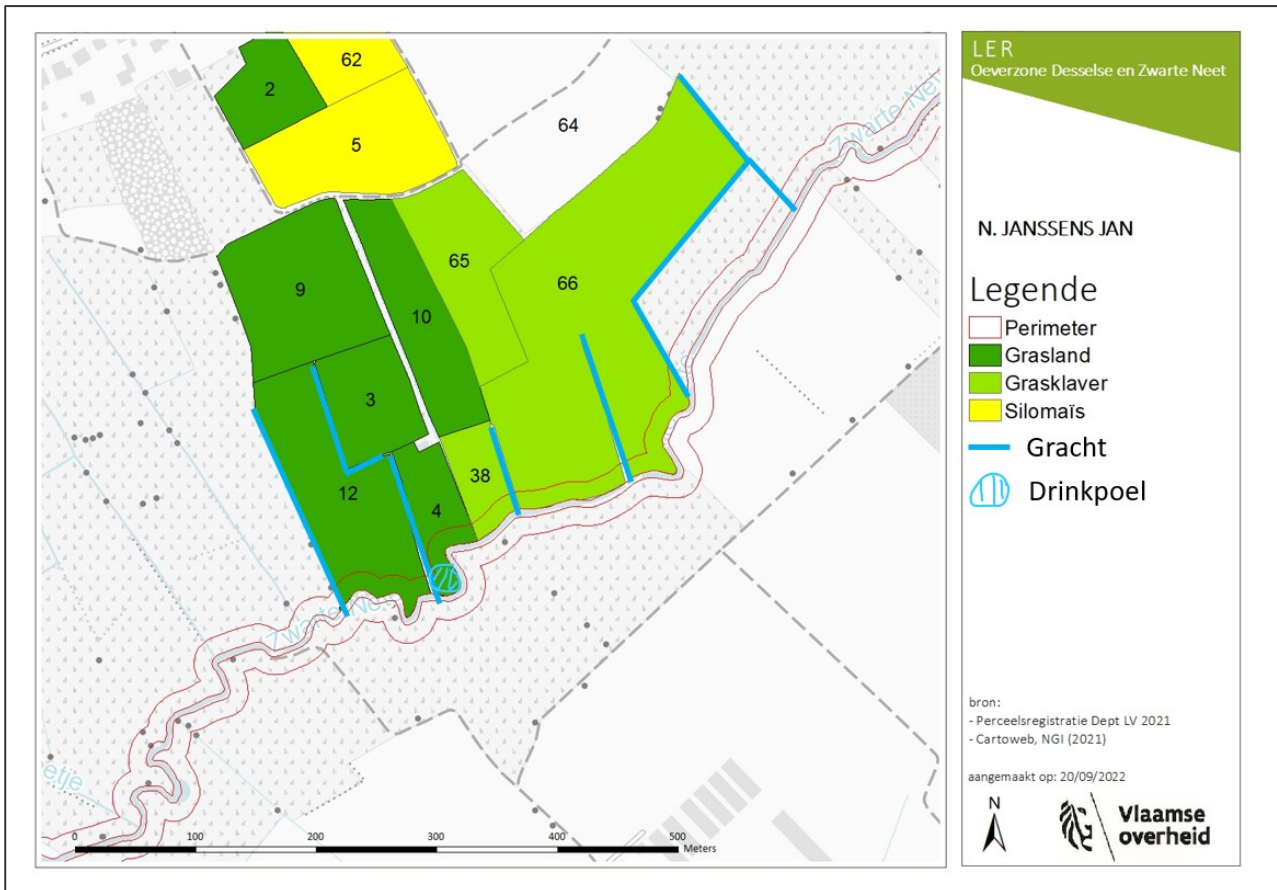
Janssens Jan (°1975) baat in hoofdberoep een gespecialiseerd melkveebedrijf uit in Retie. Hij heeft dit bedrijf in 2006 overgenomen van zijn ouders. Het gezinsinkomen komt volledig uit landbouwactiviteiten. De dochter van 22 jaar heeft **interesse voor de opvolging** van het landbouwbedrijf. Zij zit nu in haar laatste jaar master in de biowetenschappen: land- en tuinbouwkunde.

Er werd tijdens **de laatste vijf jaar** geïnvesteerd in 2,15 ha grond en in een nieuwe jongveestal en extra regenwateropvang. Er werd een nieuwe maaier en uitkuiler aangekocht. Er werden ook nutriëntenemissierechten (NER) bijgekocht. Er werden nieuwe zonnepanelen op het dak van de melkveestal geïnstalleerd. Op het bedrijf wordt eigen melk verwerkt tot ijs en via hoeveverkoop verkocht in de zomerperiode.

De landbouwer zou het liefst zijn bedrijfsoppervlakte vergroten, als de mogelijkheid zich voordoet.

Hij plant de **komende vijf jaar** geen grote verschuivingen in de bedrijfsvoering, met uitzondering van de uitbreiding van de melkveestapel als het mogelijk is. Hij wil ook graag investeren in grond, indien er betaalbare opties zich aanbieden. Biologische landbouw acht hij niet realistisch omdat hij dan nog veel meer grond nodig heeft.

3. BETROKKEN PERCELEN

Figuur 3 Percelen in perimeter (perceelsregistratie 2021) met aanvulling elementen uit enquête

Tabel 19 Ligging t.o.v. de waterloop, eigendomssituatie, teelt en oppervlakte van de percelen in het projectgebied

Perceelsnummer	Waterloop & oever	Eigendom (E)/Pacht (P)	Teelt	Oppervlakte perceel in 2021 (ha)	Oppervlakte in projectgebied (ha)
4	Z - N	E	gras	0,46	0,09
12	Z - N	E	gras	1,40	0,15
38	Z - N	P	grasklaver	0,35	0,09
66	Z - N	P	grasklaver	3,90	0,33
			TOTAAL	6,01	0,66

Dhr. Janssens heeft 4 percelen in gebruik in het projectgebied, van in totaal 6,01 ha die voor 0,66 ha in het projectgebied liggen.

Bijlage C: Bodemtypes en bodemgeschiktheid

Gegeneraliseerde legende	Bodemserie en bodemtype	Grasland	Akkerbouw	Groenteteelt		Boomkweek	In perimeter		Volledige percelen		
				Extensief	Intensief		ha	%	ha	%	
Antropogeen	Bebouwde zones - OB	9	9	9	9	9	0,0	0%	4,2	2%	
	Opgehoogde gronden - ON	9	9	9	9	9			0,1	0%	
	Sterk vergraven gronden - OT	9	9	9	9	9	0,1	0%	0,3	0%	
Droog zand antr	Droge zandbodem met dikke antropogene humus A horizont - Zbm	4	3	4	3	1			3,0	1%	
	Zeer droge zandbodem met dikke antropogene humus A horizont - Zam	4	4	4	4	2			5,0	2%	
Landduin	Duingrond - X	5	5	5	5	5			0,6	0%	
Nat zand	Natte lemig zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont - Seg3z	3	5	5	5	5			1,6	1%	
	Natte lemig zandbodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont - Secz	3	4	4	5	4	0,7	3%	5,7	2%	
	Natte lemig zandbodem zonder profiel										
	Sep3z	3	4	4	5	4	5,6	23%	61,1	23%	
	Sepz	3	4	4	5	4	1,2	5%	11,7	4%	
	vSep3	3	5	5	5	5	0,9	4%	3,7	1%	
	Natte zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont										
	Zeg	3	5	5	5	5	0,5	2%	22,3	8%	
	Zeg3	3	5	5	5	5	0,1	0%	8,2	3%	
	Natte zandbodem zonder profiel										
	Zep	3	4	5	5	4	0,2	1%	4,9	2%	
	Zep3	3	4	5	5	4	0,1	0%	13,5	5%	
	Zeer natte lemig zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont - Sfgz	4	5	5	5	5	0,0	0%	2,3	1%	
	Zeer natte lemig zandbodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont - Sfcz	4	5	5	5	5			0,4	0%	
	Zeer natte lemig zandbodem zonder profiel										
	Sfpz	4	5	5	5	5	0,1	0%	1,1	0%	
	vSfp	4	5	5	5	5	1,2	5%	6,1	2%	
vSfp3	4	5	5	5	5	1,6	6%	4,3	2%		
Nat zand antropogeen	Natte lemig zandbodem met dikke antropogene humus A horizont - vSem	3	5	5	5	5	11,7	48%	55,8	21%	
	Natte zandbodem met dikke antropogene humus A horizont - Zem	3	3	4	4	3			1,4	1%	
Vochtig zand	Matig droge zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont										
	Zcg	5	5	4	4	2			2,3	1%	

	Zcg3	5	5	4	4	2			0,8	0%
	Matig droge zandbodem zonder profiel - Zcp(o)	5	4	3	3	1			0,0	0%
	Matig natte lemig zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont - Sdg3	3	4	3	4	3			0,5	0%
	Matig natte zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont									
	Zdg	4	4	4	4	2	0,1	1%	6,9	3%
	Zdg3	4	4	4	4	2			11,5	4%
	Matig natte zandbodem zonder profiel - Zdp(o)	4	3	3	3	1			0,9	0%
Vochtig zand antropogeen	Matig droge zandbodem met dikke antropogene humus A horizont - Zcm	4	3	2	2	1	0,1	0%	12,4	5%
	Matig natte zandbodem met dikke antropogene humus A horizont									
	Zdm	3	2	2	2	1	0,0	0%	8,5	3%
	Zdmy	3	2	2	2	1			3,9	1%
Totaal							24,1	99% ²⁵	264,8	100% ²⁶

Verklaring bodemgeschiktheidsklassen:

1: zeer geschikt: 90-100% rendement;
2: geschikt: 75-90% rendement;
3: matig geschikt: 55-75% rendement;
4: weinig geschikt: 30-55% rendement;
5: ongeschikt: 0-30% rendement;
9: onbepaald

Bron:

- Perceelsregistratie 2021 (Dept L&V)
- Bodemgeschiktheidskaart voor land- en tuinbouw (Digitaal Vlaanderen, 2001)

Meer info over de betekenis van de bodemclassificatie en de landbouwwaarde van de verschillende bodemseries: *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (Schaal 1:20 000)* (Van Ranst en Cys, 2000²⁷) en *Toelichting landbouweconomische bodemgeschiktheid Vlaanderen (ALBON)*²⁸, beide te vinden op Databank Ondergrond Vlaanderen (www.dov.vlaanderen.be)

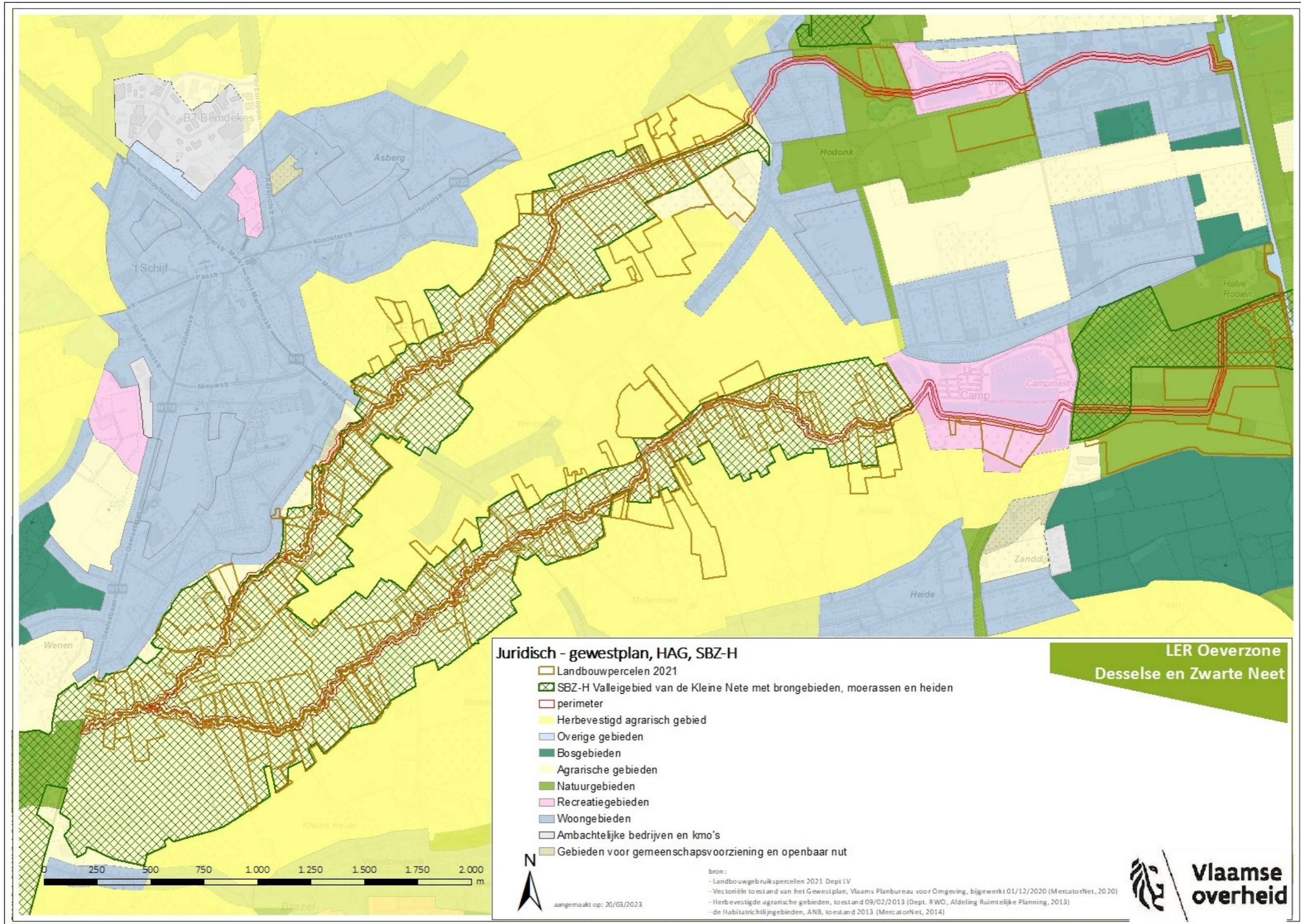
²⁵ procentuele oppervlakte binnen de perimeter genomen tov 24,38 (zie Tabel 4)

²⁶ procentuele oppervlakte van de volledige percelen genomen tov 265 (zie Tabel 4)

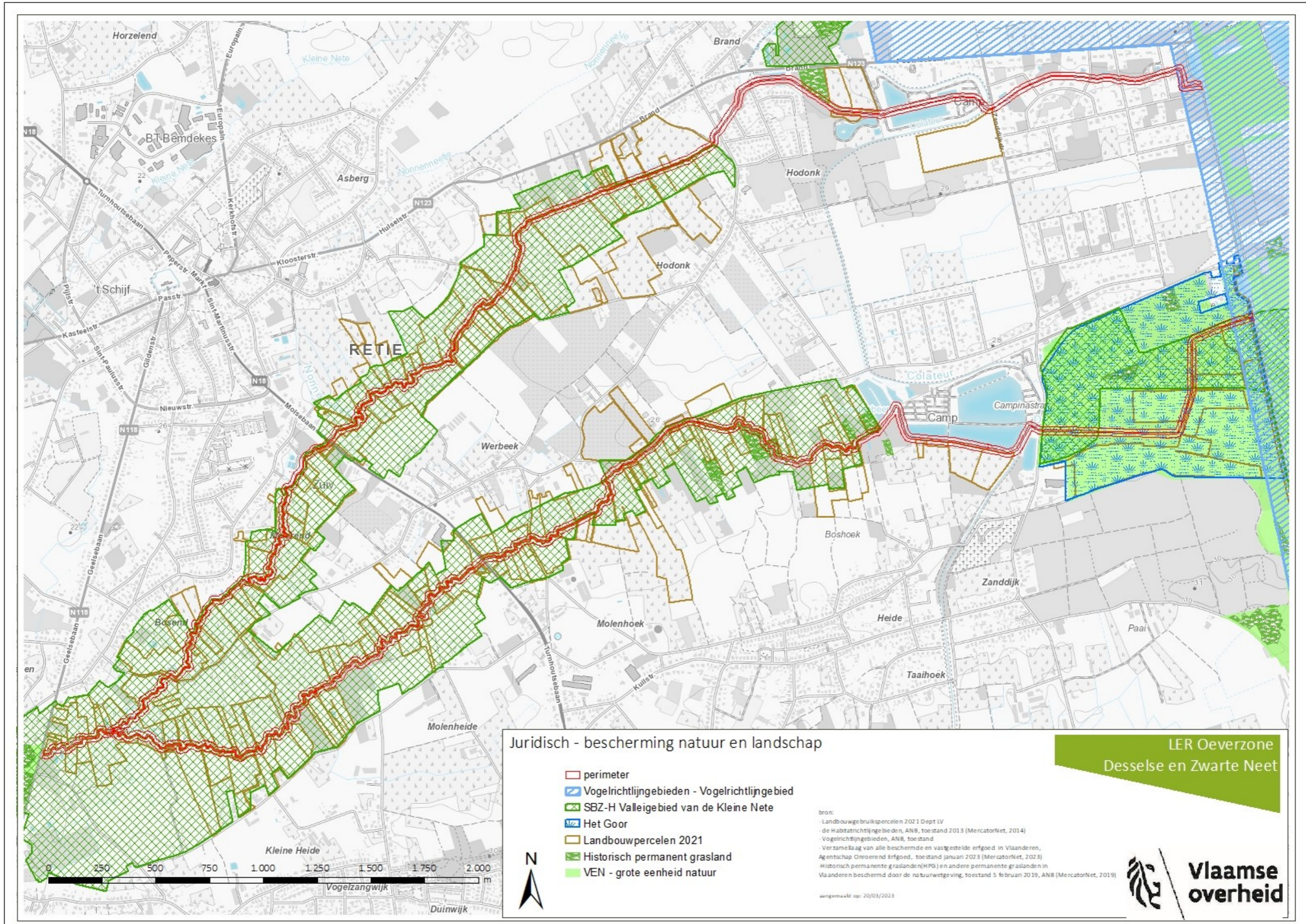
²⁷ https://www.milieuinfo.be/dms/d/d/workspace/SpacesStore/417aadac-822a-4401-965e-ea9a4119f0a6/eenduidige%20legende_bodemkaart.pdf

²⁸ <https://www.milieuinfo.be/dms/d/d/workspace/SpacesStore/192c60bd-c230-4fd4-abbe-90ab7697cdec/Toelichting%20landbouweconomische%20bodemgeschiktheid.pdf>

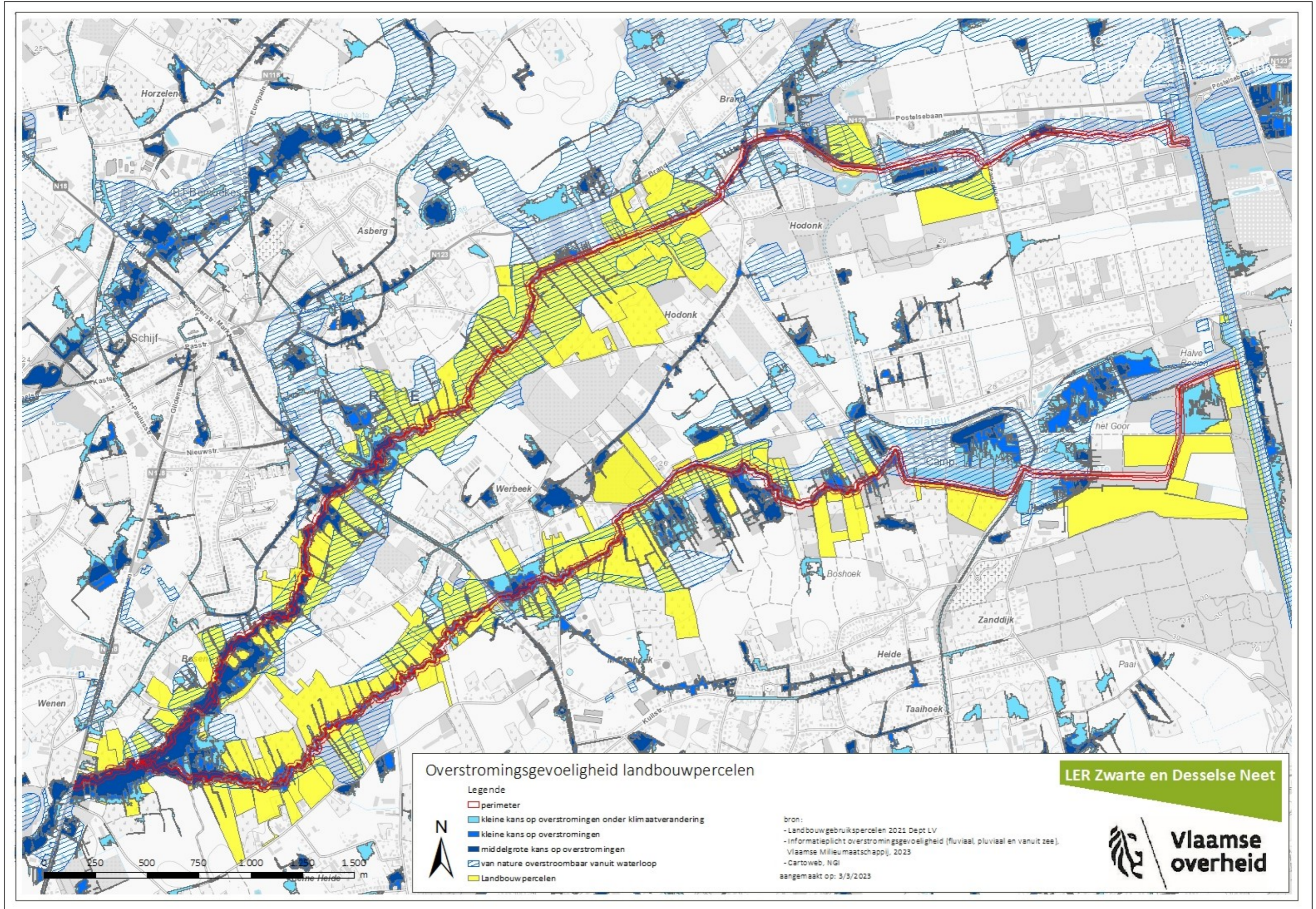
Kaart 1: Gewestplan, SBZ-H, HAG en landbouwpercelen in de omgeving van de perimeter

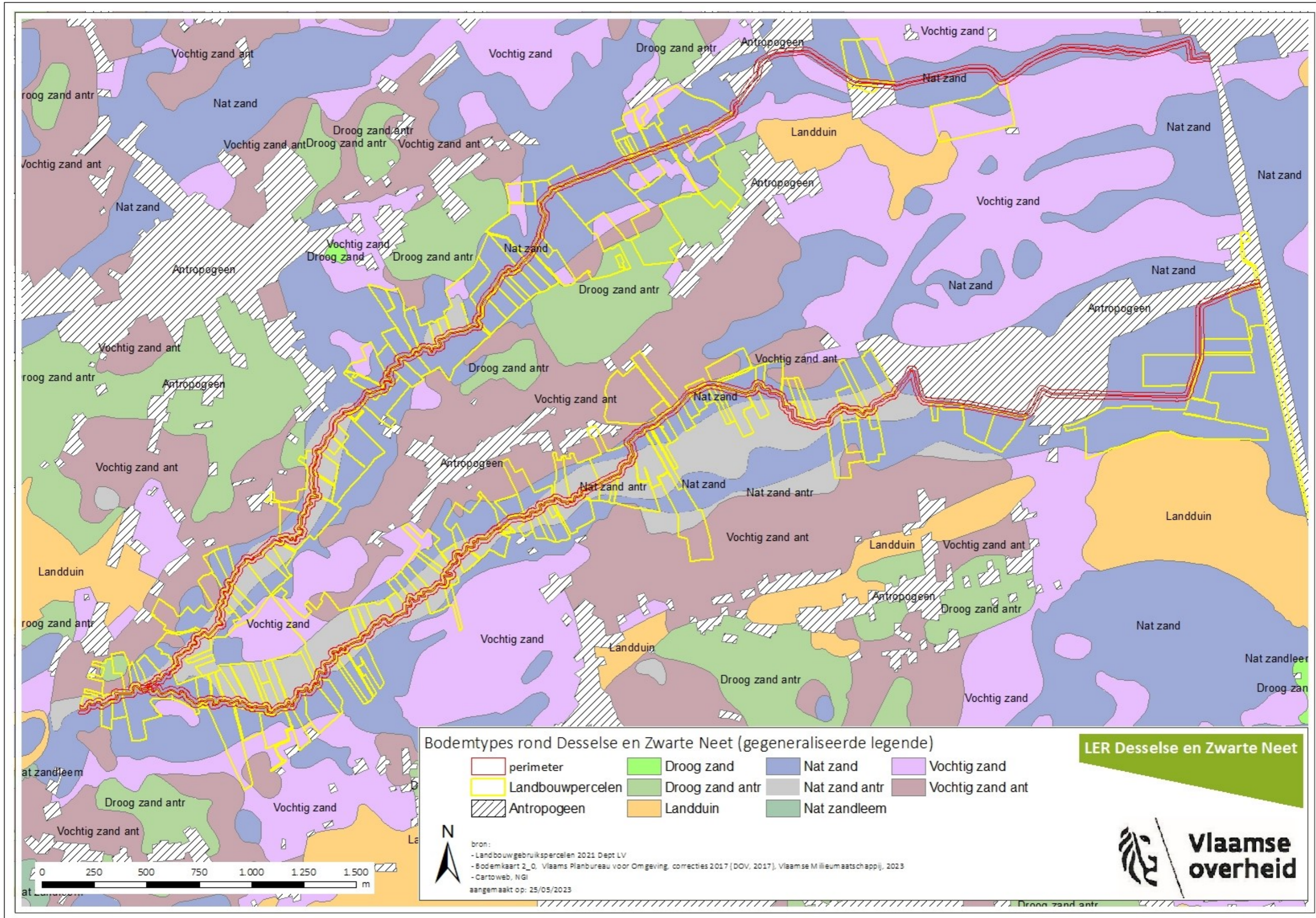
Kaart 2: VEN, Habitat- en Vogelrichtlijngebiet, erfgoed

Kaart 3: Overstromingsgevoeligheid van de landbouwpercelen

Kaart 4: Bodemtypes van de percelen (gegeneraliseerde legende)

Bodemtypes rond Desselse en Zwarte Neet (gegeneraliseerde legende)

perimeter	Droog zand	Nat zand	Vochtig zand
Landbouwpercelen	Droog zand antr	Nat zand antr	Vochtig zand ant
Antropogeen	Landduin	Nat zandleem	

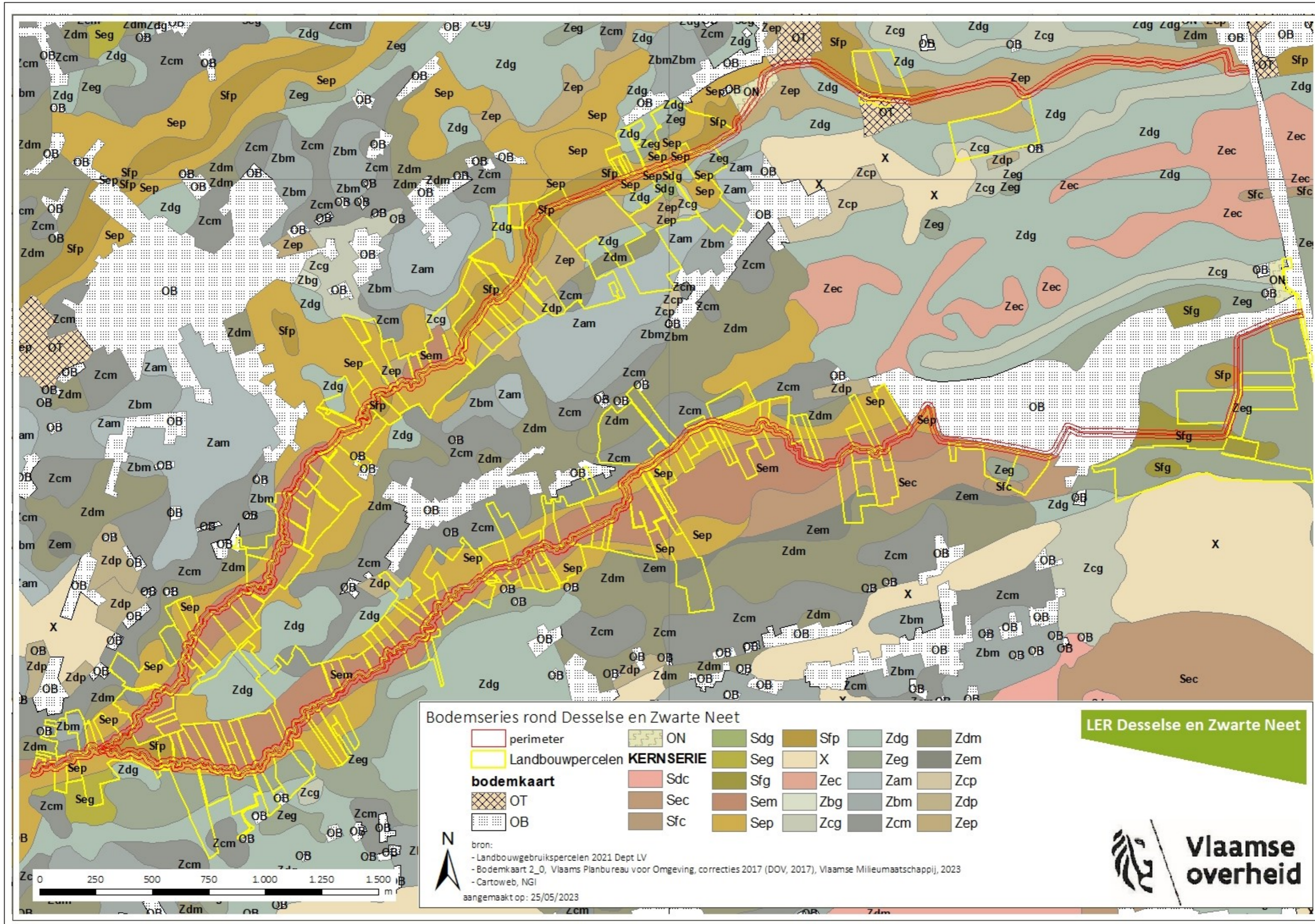

bron:
 - Landbouwgebruikspercelen 2021 Dept LV
 - Bodemkaart 2_0, Vlaams Planbureau voor Omgeving, correcties 2017 (DOV, 2017), Vlaamse Milieumaatschappij, 2023
 - Cartoweb, NGL
 aangemaakt op: 25/05/2023

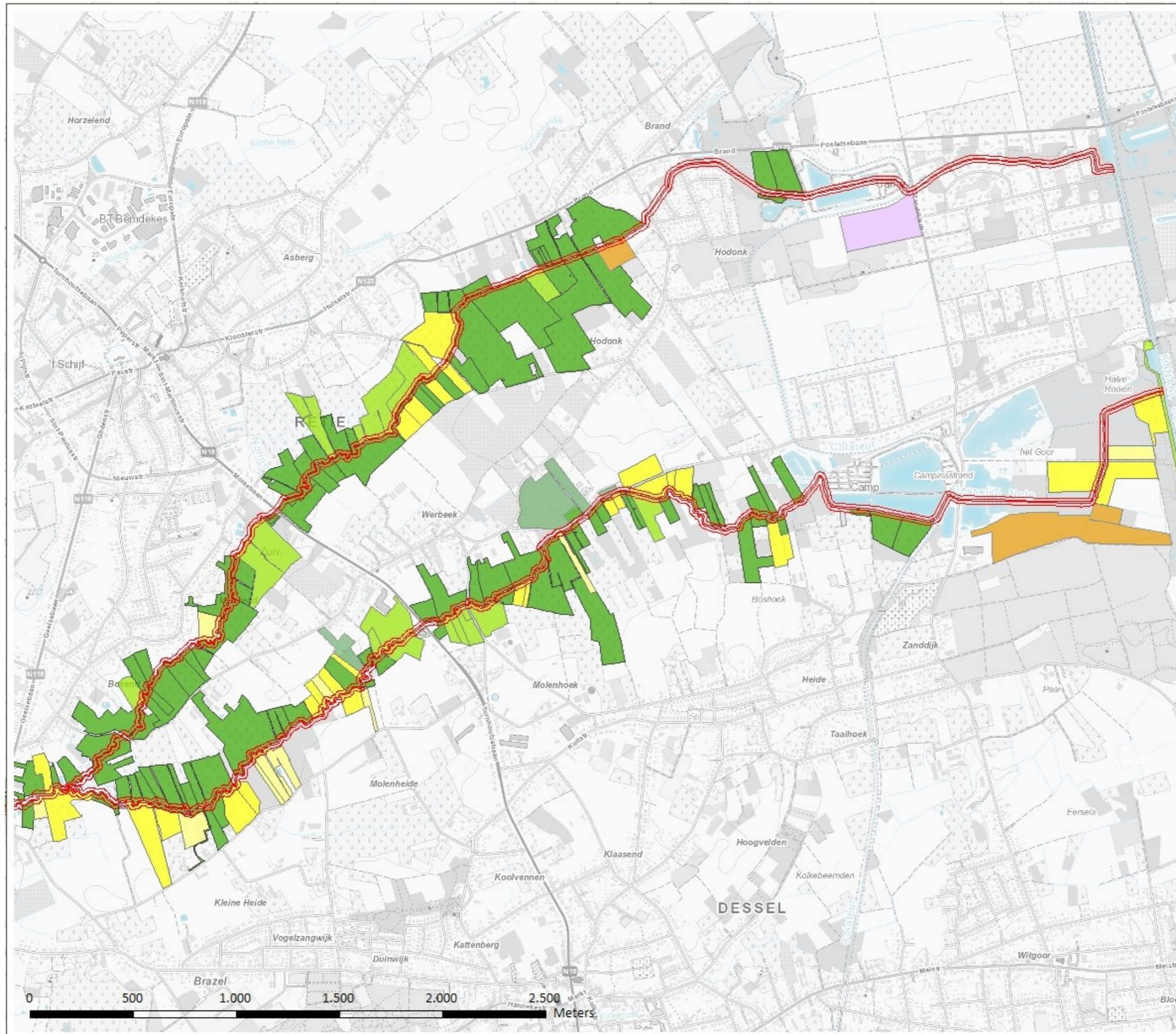
LER Desselse en Zwarte Neet

Kaart 5: Bodemtypes van de percelen (kernserie)

Kaart 6: Landbouwgebruiksparcelen per teelt

LER
Oeverzone Dessel en Zwarte Neet

Landbouwgebruik 2021

Legende

- Perimeter
- Poelen
- Begraasde niet landbouwgrond
- Grasland
- Natuurlijk grasland met minimumactiviteit
- Grasklaver
- Graskruiden mengsel
- Silomaïs
- Korrelmaïs
- Aardappelen
- Boomkweek-, bos- en haagplanten
- Bloembollen en -knollen
- Geen - kleine LB

bron:
- Perceelsregistratie Dept LV 2021
- Cartoweb, NGI (2021)

aangemaakt op: 1/12/2022

